

Betekenis van de hippische bedrijfstaking in Overijssel

Inclusief een verkenning voor de realisatie van een
hippische boulevard

Paul Hover

Peter van Eldert

Betekenis van de hippische bedrijfstaking in Overijssel

**Inclusief een verkenning voor de realisatie van een
hippische boulevard**

in opdracht van de provincie Overijssel

**Paul Hover
Peter van Eldert**

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

*Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut*

Inhoudsopgave

Kerncijfers	7
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Doel en onderzoeksvragen	9
1.3 Methode	10
1.4 Leeswijzer	10
2. Overijsselse paardensector	11
2.1 Economische omvang	11
2.2 Top- en breedtesport	20
2.3 Evenementen	22
2.4 SWOT-analyse	23
2.5 Conclusie	24
3. Verkenning versterking Overijsselse paardensector	25
3.1 Strategieën voor versterking Overijsselse paardensector	25
3.2 Versterking samenwerking	25
3.3 Accommodatie met hippische boulevard	26
3.4 Blick op Equestrian Centre de Peelbergen	29
3.5 Mogelijke provinciale rol	31
3.6 Conclusie	32
4. Conclusie	33
Bronnen	35
Bijlage 1 Brief vertegenwoordigers hippische topsport	39
Bijlage 2 Geïnterviewden	41
Bijlage 3 Aantal vestigingen organisaties naar provincie	43
Bijlage 4 Aantal paarden en pony's	45
Bijlage 5 Bedrijvigheid in Nederland en Duitsland	47
Bijlage 6 Internationale paardensportevenementen	49
Bijlage 7 Casestudie: Equestrian Centre de Peelbergen	51

Kerncijfers

Onderstaand zijn de belangrijkste kerncijfers van dit rapport opgenomen. Een deel van de kerncijfers betreft (in de hoofdstukken onderbouwde) schattingen.

Tabel 1 Kerncijfers

Jaarlijkse omzet wereldwijde paardensector (euro's)	300.000.000.000
Jaarlijkse omzet Nederlandse paardensector (euro's)	2.149.000.000
Jaarlijkse omzet paardensector in de EUREGIO (euro's)	1.100.000.000
Jaarlijkse omzet Overijsselse paardensector (euro's)	229.000.000
Jaarlijkse waarde paardenexport vanuit Nederland in 2017 (euro's)	333.000.000
Jaarlijkse waarde paardenexport vanuit Overijssel in 2017 (euro's)	37.000.000
Toegevoegde waarde Nederlandse paardensector (euro's)	752.000.000
Toegevoegde waarde Overijsselse paardensector (euro's)	80.000.000
Betaalde werkgelegenheid paardensector in Nederland (fte's)	10.743
Betaalde werkgelegenheid paardensector in Overijssel (fte's)	1.143
Vestigingen paardensport en maneges (SBI 93125) in Nederland in 2018 (aantal)	1.805
Vestigingen paardensport en maneges (SBI 93125) in Overijssel in 2018 (aantal)	145
Vestigingen paardenfokkerij (SBI 0143) in Nederland in 2018 (aantal)	1.455
Vestigingen paardenfokkerij (SBI 0143) in Overijssel in 2018 (aantal)	175
Paarden en pony's in Nederland (aantal)	455.000
Paarden en pony's in Overijssel (aantal)	48.000
Aandeel Overijsselse medailles van Nederlandse individuele Olympische medailles '90-'18 (%)	20
Aandeel Overijsselse medailles van Nederlandse individuele Paralympische medailles '90-'18 (%)	43
Aandeel olympische teammedailles met minstens één ruiter uit Overijssel '90-'18 (%)	29
Aandeel Paralympische teammedailles met minstens één ruiter uit Overijssel '90-'18 (%)	100
KNHS-leden in Nederland in 2018 (aantal)	187747
KNHS-leden in Overijssel in 2018 (aantal)	13.989
Wekelijkse paardensporters in Nederland (aantal)	189.000
Wekelijkse paardensporters in Overijssel (aantal)	12.500
Internationale paardensportevenementen op FEI-kalender in 2018 in Nederland (aantal)	67
Internationale paardensportevenementen op FEI-kalender in 2018 Overijssel (aantal)	9

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Sterke positie hippische sector in Overijssel

Overijssel staat bij velen te boek als een Nederlandse provincie waar de paardenhandel en -sport (met name de springdiscipline) al jarenlang floreert. Met name de regio Twente wordt frequent met paarden geassocieerd. Bovendien zijn topruiters in de provincie woonachtig. Insiders roemen de hoge concentratie handelsstallen en de kennis en expertise die daarmee gepaard gaan. Passend is dan ook dat de vlag van Twente - ontworpen door Enschedeër Jacobus Joannes van Deinse - gesierd wordt door een steigerend paard. Het is tegen deze achtergrond niet verwonderlijk dat Overijssel ten tijde van het Nederlandse Olympisch Plan 2028 in het vizier was als mogelijke locatie voor hippische evenementen tijdens een eventuele Olympische en Paralympische Spelen in Nederland (Boersma & Keijsers, 2008). Daarnaast wijst een analyse uit 2009 uit dat de hippische sport als kernsport van Overijssel kan worden beschouwd (Hover, 2009). De hippische activiteiten laten de economie draaien en zijn ook van sociaal-maatschappelijke waarde.

***Wake-up call* Overijsselse vertegenwoordigers hippische topsport**

In een brief van tien vertegenwoordigers van de hippische topsport in Overijssel, die in juni 2018 aan het college van Gedeputeerde Staten van Overijssel is gestuurd, wordt de noodklok geluid, zie bijlage 1.¹ De schrijvers - (voormalige) topruiters en paardenhandelaren - wijzen op de niet te onderschatten economische betekenis van de hippische sector in Overijssel die onder toenemende druk is komen te staan en dat daar tijdig op geanticipeerd moet worden. Op de lauweren rusten is volgens deze tien vertegenwoordigers geen optie want dat kan volgens hen leiden tot het missen van sociaaleconomische kansen. Het college van Gedeputeerde Staten wordt door de vertegenwoordigers verzocht om de hippische bedrijfstak te omarmen en hen te helpen bij het identificeren van kansen op sociaaleconomisch vlak. Betekenisvol is dat de vertegenwoordigers in hun brief melden dat zij als collega's en concurrenten bereid zijn om - in het belang van de gehele provinciale sector - intensiever samen te werken en het collectieve belang voorop te stellen.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Naar aanleiding van de brief van de vertegenwoordigers van de hippische sport is bij de provincie Overijssel de behoefte aan actuele, betrouwbare en onafhankelijke informatie over de hippische sector ontstaan. Het Mulier Instituut is daarom gevraagd onderzoek te doen. De onderzoeksvragen zijn:

1. Wat zijn de belangrijkste kerncijfers die inzicht verschaffen in de omvang en economische betekenis van de Overijsselse en Nederlandse paardensector?
2. Wat zijn de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor de Overijsselse hippische bedrijfstak?
3. Welke plannen zijn er voor nieuwe hippische accommodaties in Overijssel en welke strategieën voor eventuele steun voor de hippische sector kunnen worden onderscheiden?

¹ De opstellers van de brief zijn vertegenwoordigers van de hippische topsport in Overijssel, grotendeels handelaren en ruiters uit Twente.

1.3 Methode

Voor dit onderzoek zijn drie methoden ingezet: 1) semigestructureerde interviews, 2) analyse van bestaande data (o.a. van de KNHS, VN, CBS, FEI en RIVM) en 3) literatuurstudie. Ten behoeve van de derde onderzoeksvraag is een casestudie uitgevoerd: bekeken is welke lessen uit Equestrian Centre De Peelbergen (ECdP) en Grandorse in Limburg kunnen worden getrokken.

Wij zijn dank verschuldigd aan de personen die bereid waren tijd in te ruimen voor een interview. Zonder deze medewerking was dit rapport niet tot stand gekomen. Voor een overzicht van geïnterviewden, zie bijlage 2. De personen die in de klankbordgroep actief waren - Gaston Sporre, Daan Horn en Maartje Lanooy - zijn wij erkentelijk voor hun bespiegelingen en inbreng. Hans de Haan danken we voor het verstrekken van de opdracht en input voor het rapport.

1.4 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk handelt over de belangrijkste cijfers over de Overijsselse paardensector, onder andere ten aanzien van economie en top- en breedtesport. Ook zijn in dat hoofdstuk de resultaten van de SWOT-analyse te vinden. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op mogelijke strategieën om de Overijsselse paardensector te versterken, mede geïnspireerd op lessen die uit de casestudie ECdP kunnen worden getrokken. In hoofdstuk 4 is de conclusie verwoord.

2. Overijsselse paardensector

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste cijfers over de Overijsselse paardensector op een rij gezet.² Hierbij komen de economische omvang van de sector, de bedrijvigheid binnen de sector, de top- en breedtesport en evenementen aan bod. Ook passeren de resultaten van een SWOT-analyse van de Overijsselse paardensector de revue.

2.1 Economische omvang

Schattingen economische omvang paardensector

In vele sectoren spelen paarden een rol; van landbouw tot sport, handel, vrijetijd en cultuur (Cordilhac & Abellan, 2015). Daarom wordt de paardensector volgens Grefe & Pickel-Chevalier (2015) getypeerd als een metamarkt. Mede daardoor is de economische omvang van de paarden(sport)sector groter dan op het eerste gezicht vermoed wordt (zie box 2.1).

Box 2.1 Economische waarde paardensportsector

De paardensport is na voetbal de sport met de grootste economische waarde.

Bron: KNHS, 2015; Straus, 2016.

The Netherlands (...) is one of the leading horse breeding and horse trading countries in the world.

Bron: Häggblom et al., 2015.

Horses are routinely bought and sold internationally and are a genuine global market.

Bron: Connors & Feldman, 2009.

There are 37 million riders and over 750 million equestrian fans worldwide, who generate over 300 billion euros worth of business yearly, representing 30% of the global consumer spending power.

Bron: FEI, 2019.

Bij de ontwikkeling van een eikel naar een (topsport)paard zijn veel bedrijven betrokken. Denk onder andere aan spermawincentra, fokkers, opfokkers ('opvoeding' van jonge paarden), voerleveranciers, paarden(tand)artsen, trailerbouwers en -verhuurders, maneges, paardrijkleiding en -uitrusting en onderwijsinstellingen. Er vindt ook veel export van expertise vanuit Overijssel plaats, bijvoorbeeld Overijsselse ruiters en fokkers die buitenlandse eigenaren van paarden adviseren over trainingsmethoden. Daarnaast zijn er innovatieve bedrijven bij gekomen, zoals bedrijven die paarden aquatherapie en *horsefulness* aanbieden.

² De cijfers van de Overijsselse paardensector worden in landelijke context vergeleken met de cijfers van de andere provincies in Nederland. Vooral de provincies Limburg en Noord-Brabant worden hier als referentie gebruikt. Deze provincies worden door veel partijen in de Overijsselse paardensector als voorbeeld gezien aangezien zij al de vruchten plukken van nieuwe hippische accommodaties in Zuid-Nederland en België. Waar mogelijk wordt er ingezoomd op Overijssel zelf.

Verder wordt de sector gekenmerkt door een sterke vervlechting van topsport, breedtesport en recreatie. De paardensector kan volgens Häggblom et al. (2015) worden opgedeeld in vier segmenten:³

- Fokkerij (hengsten, merries);
- Top- en breedtesport (evenementen en disciplines, o.a. dressuur, springen en eventing);
- Recreatie (o.a. paardrijdscholen, particulier eigendom paarden voor hobby);
- Handel (import, export, binnenlandse handel, zowel professioneel als privaat).

Er is geen scherp beeld van de economische omvang van de (internationale) paardensector omdat marktinformatie ontbreekt.⁴ Toch zijn er wel schattingen van de economische omvang van de sector gemaakt. De omzet in de Nederlandse paardensector werd in 2017 en in de jaren daarvoor geraamd op 1,2 miljard euro (Rijksen & Visser-Riedstra, 2005; Häggblom et al., 2015; Mihók, 2016; HAS Hogeschool, 2017) tot 1,5 miljard euro (Hoogeveen & Roest, 2009; Rust, 2011; Rensen, z.d.; KNHS, 2015; Sectorraad Paarden, z.d.).

Voor Overijssel als geheel is voor zover bekend geen raming van de economische omzet van de paardensector gemaakt. Wel publiceerden Hoogeveen & Van Calker in 2007 een verkenning die inzicht bood in de economische omvang van de paardensector in Twente en de Achterhoek. De economische omzet in de paardenhouderij in Twente werd door Hoogeveen & Van Calker in 2007 geraamd op 45 tot 80 miljoen euro. Verbeek (2017) raamde de hippische omzet voor Twente en de Achterhoek in 2017 op circa 400 miljoen euro per jaar. Wanneer de uitkomsten van beide studies worden gecombineerd, betekent dit dat de economische omvang van de paardensector in Twente en de Achterhoek in tien jaar tijd met 540 procent is toegenomen. De jaaromzet van Twentse paardensector wordt in 2017 geschat op 121 miljoen euro.

In studies is voor regio's de jaarlijkse omzet van de paardensector geschat op basis van het aantal paarden in die regio. Die onderzoeken monden uit in een geschatte jaarlijkse omzet per paard.⁵ Op basis van het geschat aantal paarden in Overijssel (48.000, zie hierna) en de combinatie van uitkomsten van deze studies, wordt de jaarlijkse omzet van de Overijsselse paardensector geschat op 229 miljoen euro per jaar. Landelijk wordt de jaarlijkse omzet volgens deze exercitie geschat op 2,1 miljard euro (tabel 2.1). De FEI (2019) raamt de wereldwijde economische omvang op 300 miljard euro per jaar (zie ook box 2.1).

³ Häggblom et al. (2015) onderscheiden ook een vijfde segment, namelijk slacht (ten behoeve van paardenvlees voor menselijke consumptie of dierenvoer). Omdat dat segment in Nederland relatief klein is, wordt dat buiten beschouwing gelaten.

⁴ Volgens Häggblom et al. (2015) worden bijvoorbeeld niet alle paarden geregistreerd en Lindberg et al. (2015) geven aan dat het niet makkelijk is om informatie over de hippische sector te destilleren uit cijferreeksen die betrekking hebben op meer dan alleen de hippische sector.

⁵ Corbally & Fahey (2017): 6.000 euro per paard. Dijk et al. (2015): 4.510 euro per paard. Hoogeveen & Roest (2009): 3.650 euro per paard. PRC (2008): 4.000 euro per paard.

Tabel 2.1 Geschatte jaarlijkse omzet van de paardensector per provincie en totaal van Nederland in 2018 (in miljoenen euro's)

	Ondergrens	Gemiddeld	Bovengrens
Gelderland	358	412	523
Noord-Brabant	356	409	520
Overijssel	199	229	291
Friesland	180	207	263
Limburg	149	172	218
Zuid-Holland	146	168	214
Noord-Holland	142	163	207
Drenthe	104	119	151
Utrecht	98	112	142
Groningen	67	77	98
Zeeland	48	55	70
Flevoland	23	27	34
Nederland	1.870	2.149	2.731

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Toegevoegde waarde en werkgelegenheid

De toegevoegde waarde van een sector is het verschil tussen de totale inkoopwaarde en de totale verkoopwaarde. PRC (2008) berekende de toegevoegde waarde van de Vlaamse paardensector waarbij werd uitgegaan dat de toegevoegde waarde 35 procent van de omzet bedroeg. Met de beschikbare informatie is er geen reden om aan te nemen dat dit percentage voor Overijssel hiervan sterk zal afwijken (zie ook Hover et al., 2017). Met dit kengetal wordt de toegevoegde waarde voor de Overijsselse paardensector op ruim 80 miljoen euro geraamd.

Aan de hand van de verhouding van toegevoegde waarde per fulltime equivalenten (fte) kan de betaalde werkgelegenheid van de Overijsselse paardensector worden geschat. Voor de Vlaamse paardensector werd de factor toegevoegde waarde per fte op 60.000 euro geraamd voor 2008 (PRC, 2008), terwijl Corbally & Fahey (2017) deze factor voor Ierland op 58.000 euro becijferen.⁶ Gebaseerd op deze cijfers en rekening houdend met inflatie en productiviteitsontwikkelingen lijkt een gemiddelde toegevoegde waarde per fte van 70.000 euro voor de Overijsselse paardensector in 2018 plausibel. Daarmee zou de geschatte betaalde werkgelegenheid van de paardensector in Overijssel uitkomen op 1.143 fte. Dit komt neer op de werkgelegenheid in Overijssel van naar verwachting ruim 1.429 personen.⁷

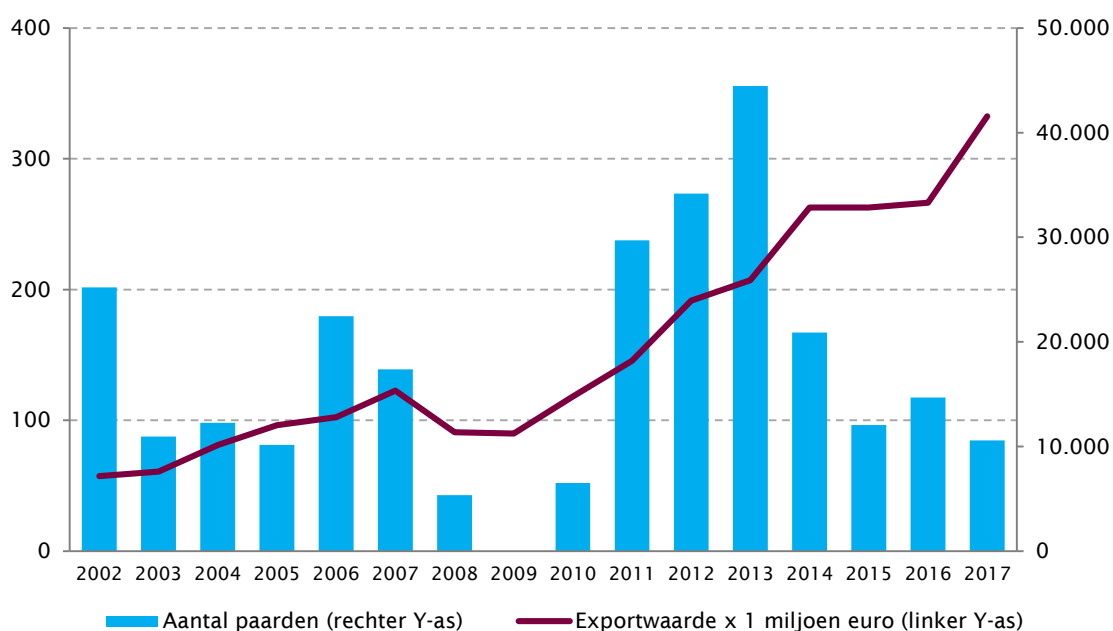
⁶ Volgens de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2016) wordt de arbeidsproductiviteit voor de gehele Nederlandse economie op 83.000 euro per fte geraamd. Inclusief de sectoren chemie en energie waar veel toegevoegde waarde wordt gerealiseerd door relatief weinig werknemers. Voor de gehele sporteconomie in Nederland (CBS, 2015) was in 2012 90.000 fte verantwoordelijk voor een toegevoegde waarde van 6 miljard euro, oftewel zo'n 66.000 euro per fte.

⁷ De ratio werkzame personen per fte is 1,25 voor de gehele Nederlandse economie en 1,3 voor de sporteconomie (CBS, 2015).

Exportwaarde Nederlandse paarden

Een deel van de omzet die in de Overijsselse paardensector wordt gegenereerd, is het resultaat van de export van paarden: een miljoenenmarkt. Tussen 2002 en 2017 verzesvoudigde de exportwaarde van Nederlandse paarden volgens de databank van de Verenigde Naties naar 333 miljoen euro in 2017 (figuur 2.1). De paardenhandel is een mondiale markt waarin Nederland een vooraanstaande positie inneemt. Dat komt volgens Ritzen (2015) doordat Nederland een hoge concentratie van bedrijven en activiteiten kent, KWPN streng keurt en vooruitstrevend is en topsportsuccessen worden geboekt. De grotendeels privaat gedreven bedrijfstak is bovendien een van de groeiende en meest veelbelovende bedrijfstakken in de landelijke gebieden van de Europese Unie (Hägglom et al., 2015).

Figuur 2.1 Exportwaarde (in euro's x 1 miljoen) en aantal Nederlandse paarden in de periode 2002–2017⁸

Bron: United Nations International Trade Statistics Database, 2002-2017. Bewerking: Mulier Instituut.

De databank van de Verenigde Naties biedt geen inzicht in de exportwaarde van paarden uit Overijssel. Daarvan kan wel een voorzichtige indicatie gegeven worden. 11 procent van de paarden en pony's in Nederland bevindt zich in Overijssel (zie hierna). Als dat aandeel wordt vermenigvuldigd met de exportwaarde van 333 miljoen euro in 2017, dan bedraagt het Overijsselse aandeel circa 37 miljoen euro in 2017. Dit bedrag is waarschijnlijk een ondergrens omdat de handel in paarden in Overijssel meer floreert dan in andere Nederlandse provincies.

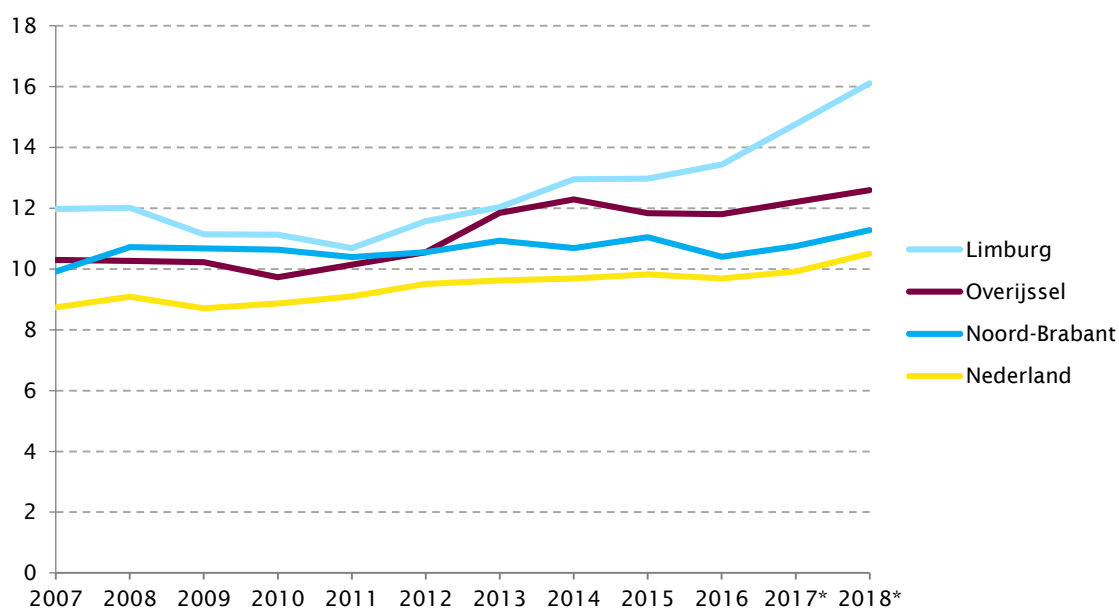
⁸ Het aantal geëxporteerde paarden is niet bekend voor 2009.

Paardensport en maneges

Vanuit economische optiek kunnen organisaties die in de paardensector actief zijn in twee groepen worden verdeeld. Enerzijds zijn er organisaties die hun gehele omzet in de paardensector realiseren, zoals paardenfokkerijen. Anderzijds zijn er organisaties die hun omzet deels uit de paardensector kunnen genereren, zoals dierenartsen. Onderstaand wordt ingegaan op twee groepen bedrijven die voor 100 procent aan de paardensector toegerekend kunnen worden, namelijk bedrijven die behoren tot de groepen 'paardensport en maneges' en 'paardenfokkerijen'.⁹

In Overijssel waren in 2018 145 vestigingen van organisaties die gerekend worden tot de categorie paardensport en maneges (SBI 93125); in totaal zijn er in Nederland 1.805 vestigingen van organisaties binnen deze categorie (zie bijlage 3). Dit betekent dat Overijssel in 2018 per 100.000 inwoners 13 vestigingen van organisaties binnen de categorie paardensport en maneges huisvestte (figuur 2.2). Van 2007 tot en met 2018 is het aantal vestigingen van organisaties binnen de categorie paardensport en maneges voor alle provincies gestegen, zowel in absolute termen als per 100.000 inwoners.

Figuur 2.2 Vestigingen van organisaties categorie paardensport en maneges (SBI 93125) in 2007–2018 (in absolute aantallen per 100.000 inwoners)

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

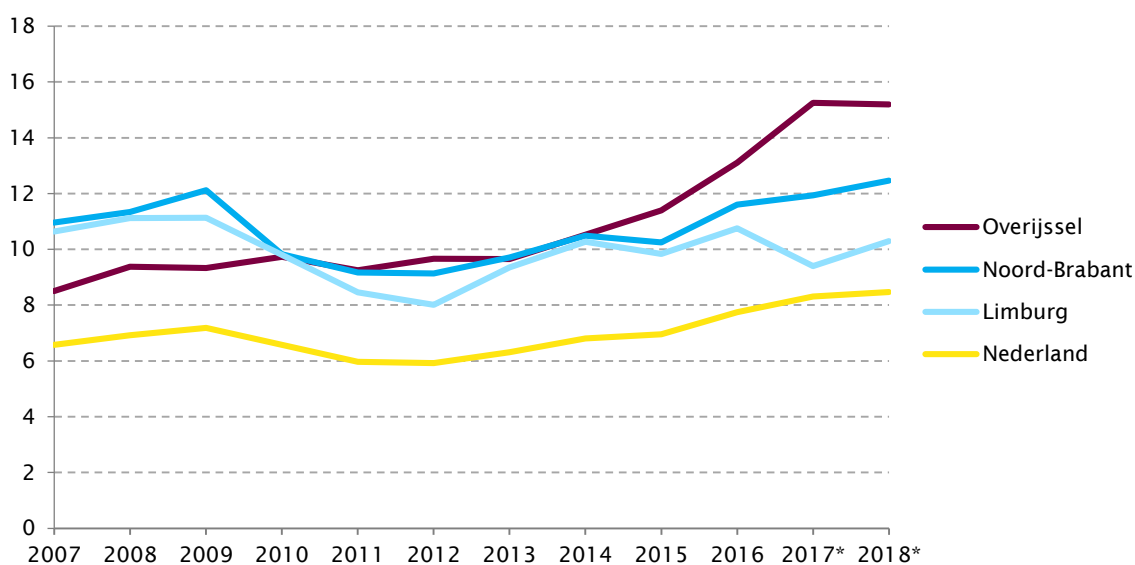
*Voorlopige cijfers

⁹ 'Paardensport en maneges' heeft volgens het CBS betrekking op: 1) organiseren van en gelegenheid geven tot de beoefening van sporten waarbij gebruik wordt gemaakt van paarden zoals dressuur, draf-, ren- en springsport, polo, ponyrijden e.d., 2) maneges en andere paardrijdscholen en 3) verhuur van rijpaarden. 'Paardenfokkerij' heeft volgens het CBS betrekking op: het houden en fokken van paarden, ezels, muilieren en muilezels.

Paardenfokkerijen

In absolute aantallen staat Overijssel binnen Nederland met 175 vestigingen van organisaties binnen de categorie paardenfokkerij (SBI 0143) in 2018 twee na hoogste (zie bijlage 3). Het aantal vestigingen van organisaties binnen deze categorie per 100.000 inwoners ligt met vijftien vestigingen in Overijssel hoger dan in Noord-Brabant (figuur 2.3), de provincie die in absolute getallen de meeste vestigingen heeft. Het aantal vestigingen van paardenfokkerijen per 100.000 inwoners in Overijssel blijkt vooral tussen 2014 en 2017 flink gestegen te zijn, van elf vestigingen per 100.000 inwoners in 2014 tot vijftien in 2017.

Figuur 2.3 Vestigingen van organisaties categorie paardenfokkerij (SBI 0143) in 2007-2018 (in aantallen per 100.000 inwoners)

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Voorlopige cijfers

Verenigingen

Volgens de cijfers van de Kamer van Koophandel telde Overijssel in februari 2019 140 verenigingen binnen de categorie paardensport en maneges (SBI 93125), wat per 100.000 inwoners neerkomt op twaalf verenigingen (tabel 2.2). In de provincies Noord-Brabant (341), Gelderland (213), Zuid-Holland (156) en Limburg (146) lag het absolute aantal hoger. Binnen Overijssel zijn de meeste verenigingen in het COROP-gebied Twente gevestigd (65, niet in tabel).¹⁰ Noord-Overijssel en Zuidwest-Overijssel tellen respectievelijk 48 en 27 verenigingen.

¹⁰ COROP-gebied is een regionaal niveau tussen gemeenten en provincies in. Deze indeling is in 1970 ontworpen door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma, waaraan de indeling haar naam dankt. Nederland telt 40 COROP-gebieden.

Tabel 2.2 Verenigingen categorie paardensport en maneges (SBI 93125) per provincie in februari 2019 (in absolute aantallen)

	Aantal	Aantal per 100.000 inwoners
Friesland	91	14
Drenthe	68	14
Noord-Brabant	341	13
Limburg	146	13
Zeeland	49	13
Overijssel	140	12
Gelderland	213	10
Groningen	53	9
Utrecht	64	5
Flevoland	18	4
Zuid-Holland	156	4
Noord-Holland	111	4
Nederland	1.450	8

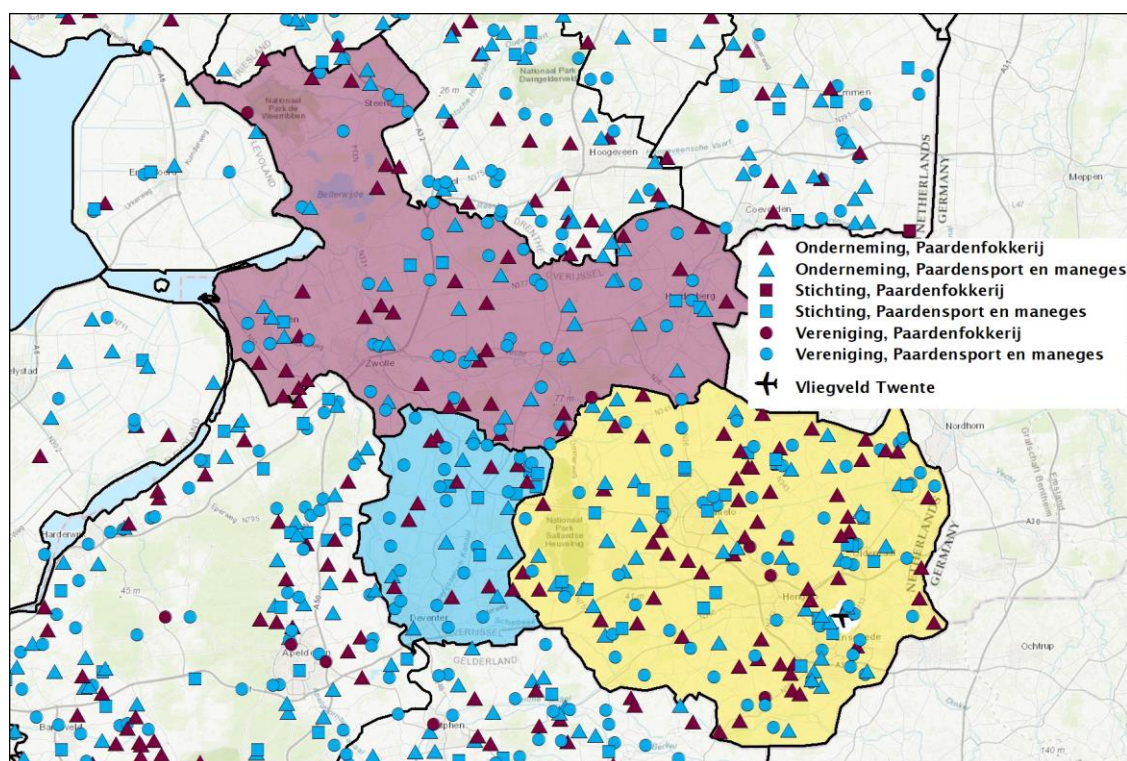
Bron: Kamer van Koophandel, februari 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Overijsselse regio's onder de loep

In figuur 2.4 zijn alle (economisch actieve) ondernemingen, verenigingen en stichtingen voor de categorieën paardensport en maneges en paardenfokkerij per COROP-gebied weergegeven, op basis van de cijfers van de Kamer van Koophandel.¹¹ Uit de figuur komt naar voren dat de meeste activiteit in het COROP-gebied Twente is geclusterd, voornamelijk in het oosten van het COROP-gebied Twente. Het COROP-gebied Twente huisvest 62 ondernemingen, stichtingen en verenigingen binnen de categorie paardenfokkerij en binnen de categorie paardensport en maneges zijn dat er 139 (tabel 2.3). Per 100.000 inwoners komt dat binnen de categorie paardenfokkerij neer op tien ondernemingen, stichtingen en verenigingen. Het aantal per 100.000 inwoners ligt daarmee in het COROP-gebied Twente hoger dan in Noord-Overijssel en Zuidwest-Overijssel waar het aantal ondernemingen, stichtingen en verenigingen per 100.000 inwoners op respectievelijk negen en zeven ligt. Voor de categorie paardensport en maneges zijn de aantallen per 100.000 inwoners binnen Noord-Overijssel (23) en Zuidwest-Overijssel (29) hoger dan in Twente (22).

¹¹ Hoewel de cijfers van het CBS en de Kamer van Koophandel dezelfde SBI-codes behandelen kunnen de cijfers niet één op één vergeleken worden. De cijfers van het CBS geven namelijk het aantal vestigingen van bedrijven. Bij het aantal ondernemingen van de KvK zijn alleen de economisch actieve ondernemingen meegenomen. Daarbij zijn de cijfers van KvK uitgebreid met het aantal geregistreerde verenigingen en stichtingen binnen de SBI-codes. Tot slot kunnen de verschillende manieren van registratie voor verschillen zorgen tussen de cijfers van het CBS en de KvK, zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2007/50/het-aantal-bedrijven-in-nederland-volgens-het-cbs>.

Figuur 2.4 Ondernemingen, stichtingen en verenigingen categorie paardensport en maneges (SBI 93125) en paardenfokkerij (SBI 0143) per COROP-gebied in Overijssel in 2019

Bron: Kamer van Koophandel, februari 2019. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Tabel 2.3 Ondernemingen (economisch actief), stichtingen en verenigingen binnen Overijssel naar COROP-gebied in 2019

	Paardenfokkerij		Paardensport en maneges	
	Aantal	Aantal per 100.000 inwoners	Aantal	Aantal per 100.000 inwoners
Noord-Overijssel	33	9	84	23
Twente	62	10	139	22
Zuidwest-Overijssel	11	7	45	29

Bron: Kamer van Koophandel, februari 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Handels- en trainingsstallen

Handels- en trainingsstallen leveren een belangrijke bijdrage aan de economische omvang van de Overijsselse paardensector. Deze groep bedrijven wordt echter niet als zodanig door het CBS en de Kamer van Koophandel geregistreerd (deze bedrijven kunnen onder uiteenlopende noemers zijn geregistreerd). Om hier toch enige grip op te krijgen, is gekeken naar data van de Verenigde Sportpaardenhandel Nederland (VSN).¹² Van de 61 leden en adviseurs van de VSN zijn er dertien

¹² Leden van de VSN zijn vooraanstaande, internationaal georiënteerde sportpaardenhandelaren, gespecialiseerd in de aan- en verkoop en opleiding van sportpaarden.

woonachtig in Overijssel (Lanooy, persoonlijke communicatie 29 april 2019). Dit aantal komt overeen met ruim 21 procent van alle leden en adviseurs, wat laat zien dat Overijssel relatief rijk bedeed is.

Paarden en pony's

In Nederland is geen centrale registratie van alle paarden en pony's; deze registraties zijn verdeeld over de stamboekverenigingen. Het geschatte aantal paarden en pony's in Nederland varieert van 400.000 (Liljenstolpe, 2009; Häggblom et al., 2015; Mihók, 2016) tot 450.000 (KNHS, 2015; KNHS, z.d.).¹³ Om tot een goede schatting van het aantal paarden en pony's in Overijssel te komen, is de landbouwtelling als startpunt van de berekening genomen (zie bijlage 4).¹⁴ Aangezien de landbouwtelling een incompleet beeld geeft van alle paarden en pony's, wordt dit aantal verhoogd met de factor 5,2. Voor Overijssel resulteert dit voor 2018 in 48.000 paarden en pony's (tabel 2.4). Dit komt neer op 4.200 paarden en pony's per 100.000 inwoners. Per hectare zijn er, in vergelijking met andere Europese landen, veel paarden en pony's in Nederland te zijn (Häggblom et al., 2015).

Tabel 2.4 Geschat aantal paarden en pony's in de periode 2016–2018 (in absolute aantallen, afgerond op 1.000-tallen)

	Aantal			Aantal per 100.000 inwoners		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Friesland	43.000	43.000	44.000	6.600	6.700	6.800
Drenthe	23.000	24.000	25.000	4.700	4.900	5.100
Gelderland	79.000	84.000	87.000	3.900	4.100	4.200
Overijssel	46.000	46.000	48.000	4.000	4.000	4.200
Noord-Brabant	83.000	89.000	87.000	3.300	3.500	3.400
Limburg	32.000	34.000	36.000	2.900	3.100	3.300
Zeeland	10.000	11.000	12.000	2.600	2.800	3.000
Groningen	16.000	16.000	16.000	2.800	2.700	2.800
Utrecht	25.000	25.000	24.000	1.900	1.900	1.800
Flevoland	6.000	6.000	6.000	1.500	1.400	1.400
Noord-Holland	32.000	34.000	34.000	1.200	1.200	1.200
Zuid-Holland	34.000	34.000	36.000	900	900	1.000
Nederland	428.000	445.000	455.000	2.500	2.600	2.600

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Voorlopige cijfers

Bedrijvigheid in de EUREGIO

Het grensgebied van Nederland en Duitsland biedt veel kansen voor Overijssel, zo blijkt ook uit het rapport Top Cluster Pferd (2014) over de EUREGIO.¹⁵ In de onderstaande tabel worden de belangrijkste cijfers uit het rapport weergegeven.

¹³ In de drie genoemde bronnen wordt melding gemaakt van het aantal 'paarden'. Navraag bij de KNHS leert dat bij de 450.000 paarden die de KNHS communiceert ook pony's zijn meegeteld (maar niet expliciet zijn vermeld).

¹⁴ Voor informatie over de Landbouwtelling, zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksbeschrijvingen/landbouwtelling>.

¹⁵ De EUREGIO omvat hierbij Stadt en Landkreis Osnabrück, delen van Emslandes, Graftschaft Bentheim, Kreis Steinfurt, Kreis Borken, Kreis Coesfeld, Kreis Warendorf, Stadt Münster, Regio Twente en Regio Achterhoek.

Tabel 2.5 Belangrijkste cijfers over de EUREGIO in 2014

Aantal paarden	164.000
Aantal paarden per vierkante kilometer	13
Aantal regelmatige beoefenaars van de paardensport	140.000
Aantal ruiters en amazones dat lid is van rijverenigingen	75.000
Aantal agrarische bedrijven met paarden	4.608
Aantal rijverenigingen	326
Aantal ruiterroutes in kilometers	2.400
Aantal gerenommeerde paardenklinieken	14
Aantal hoefsmeden	76
Geschatte jaaromzet van de paardensector, in euro's	1,1 miljard

Bron: Top Cluster Pferd, 2014. Bewerking: Mulier Instituut.

Ook de cijfers van de Deutsche Reiterliche Vereinigung (FN) laten zien dat net over de grens de nodige bedrijvigheid aanwezig is. Binnen een straal van 100 kilometer van Gronau, vlak bij de Nederlandse grens ter hoogte van Enschede, zijn aan de Duitse kant van de grens 666 verenigingen en 510 bedrijven gevestigd te zijn (niet in tabel), die aangesloten zijn bij de FN (zoals ook geïllustreerd in bijlage 5).

2.2 Top- en breedtesport

Topsport

Dat vooral de springdiscipline in Overijssel sterk is ontwikkeld, is in het aantal medailles behorende bij die discipline terug te zien. Bij alle Nederlandse teammedailles, behaald in de springdiscipline op de Olympische Spelen, Wereldruiterspelen en Europese kampioenschappen tussen 1990 en 2018, maakte minstens een Overijsselse ruiter deel uit van het team (tabel 2.6). Van de vier individuele Olympische medailles behaald in de springdiscipline, werden er twee gewonnen door een Overijsselse ruiter. De Nederlandse medaille op het individuele springonderdeel van de Wereldruiterspelen werd tevens behaald door een Overijsselse ruiter. Op de Europese kampioenschappen springen, behaalden Overijsselse ruiters drie van de in totaal vijf Nederlandse medailles.

Tabel 2.6 Behaalde medailles op springdiscipline in de periode 1990–2018 door Overijsselse ruiters en het totaal van Nederland (in absolute aantallen)

	Individueel		Team	
	Overijssel	Nederland	Overijssel	Nederland
Olympische Spelen	2	4	2	2
Wereldruiterspelen	1	1	2	2
Europese kampioenschappen	3	5	6	6

Bron: KNHS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Twee van de tien individuele olympische medailles die tussen 1990 en 2018 door Nederlandse ruiters zijn gewonnen, zijn door Overijsselse ruiters behaald (tabel 2.7). Bij de olympische teammedailles van het Nederlandse team maakte twee keer, van de totaal zeven medailles, minstens een Overijsselse ruiter deel uit van het team. De Nederlandse paralympische individuele medailles werden zes van de veertien keer behaald door een ruiter uit Overijssel. Bij alle paralympische teammedailles (3) was minstens een Overijsselse ruiter betrokken. Kortom, Overijssel heeft een belangrijk aandeel binnen de

hippische topsport, zeker gegeven het feit dat 7 procent van de Nederlandse bevolking woonachtig is in Overijssel.

Tabel 2.7 Behaalde medailles¹⁶ in de periode 1990–2018 door Overijsselse ruiters¹⁷ en het totaal voor Nederland (in absolute aantallen)

	Individueel		Team	
	Overijssel	Nederland	Overijssel	Nederland
Olympische Spelen	2	10	2	7
Paralympische Spelen	6	14	3	3
Wereldruiterspelen	1	17	4	16
Para Wereldruiterspelen	7	21	2	2
Europese kampioenschappen	3	34	7	26
Europese Parakampioenschappen	13	31	2	2

Bron: KNHS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Deelname aan paardensport

In 2018 waren 13.989 KNHS-leden woonachtig in Overijssel, wat neerkomt op 1.215 KNHS-leden per 100.000 inwoners (tabel 2.8). Enkel in de provincies Drenthe, Friesland en Gelderland lag dit aantal hoger. Het aantal KNHS-leden in Nederland is tussen 2016 en 2018 met 6 procent afgenomen. Ook voor Overijssel is een daling te zien, al is die lager dan het nationaal gemiddelde (-4%).

Tabel 2.8 Leden KNHS naar provincie waarin leden woonachtig zijn in de periode 2016–2018 (in absolute aantallen)

	Leden			Leden per 100.000 inwoners			
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	%Δ '16-'18
Drenthe	8.283	8.264	7.853	1.695	1.680	1.596	-6
Friesland	9.110	9.722	9.198	1.410	1.503	1.421	1
Gelderland	29.074	29.561	27.779	1.428	1.443	1.348	-6
Overijssel	14.498	14.468	13.989	1.267	1.261	1.215	-4
Flevoland	4.988	5.306	4.757	1.234	1.301	1.156	-6
Zeeland	4.303	4.341	4.169	1.129	1.138	1.090	-3
Utrecht	15.015	15.380	14.028	1.179	1.197	1.083	-8
Groningen	6.018	6.124	5.828	1.031	1.049	1.000	-3
Noord-Holland	29.199	29.623	27.149	1.048	1.054	959	-9
Zuid-Holland	35.354	36.311	34.084	976	995	926	-5
Noord-Brabant	23.456	24.161	22.694	939	962	898	-4
Limburg	9.393	9.673	9.141	841	866	818	-3
Buitenland	4.484	3.991	3.078	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Nederland	193.175	196.925	183.747	1.138	1.153	1.069	-6

Bron: KNHS, 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

¹⁶ Niet alle evenementen komen in dezelfde frequentie voor met dezelfde onderdelen.

¹⁷ Een medaille voor een teamonderdeel is een Overijsselse medaille als minstens een van de ruiters binnen het team op het moment van het behalen van de medaille Overijssel als trainingslocatie heeft.

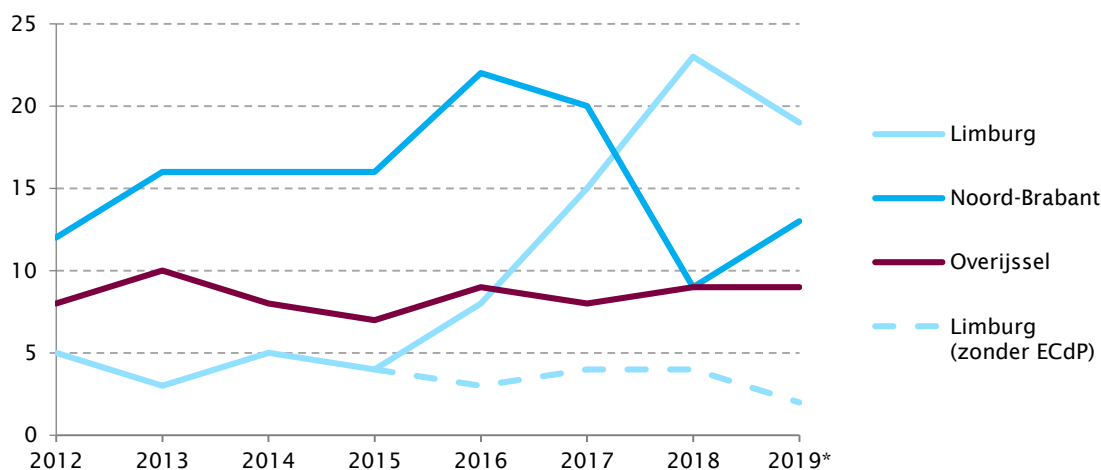
Waar de ledenaantallen van de KNHS in de afgelopen jaren zijn gedaald, is de wekelijkse deelname aan paardensport (deelname in KNHS-/clubverband én daarbuiten) tussen 2001 en 2017 vrij stabiel gebleven. In deze periode deed 1 tot 2 procent van de Nederlandse bevolking wekelijks aan paardensport (niet in tabel). Uitgaande van deze cijfers betekent dat dat er in 2017 naar schatting ruim 12.500 wekelijkse deelnemers aan paardensport in Overijssel waren en circa 189.000 in Nederland.

2.3 Evenementen

De Military Boekelo-Enschede en CSI Twente fungeren al decennia lang als de Overijsselse (Twentse) etalages van de paardensport.¹⁸ De evenementen trekken volgens de organisatoren respectievelijk circa 60.000 en 40.000 bezoekers (Military Boekelo-Enschede, 2018; Tettero, 2017). Deze evenementen zijn met name betekenisvol op het moment dat zij worden georganiseerd, in tegenstelling tot een permanente hippische accommodatie die jaarrond wordt geëxploiteerd.

Volgens de kalender van de FEI vonden er in 2018 67 internationale paardensportevenementen in Nederland plaats, waarvan negen in Overijssel (figuur 2.5, zie ook bijlage 6). 23 evenementen vonden in dat jaar in Limburg plaats, dat lijkt te profiteren van de hoogstaande faciliteiten van ECdP en Grandorse (zie ook paragraaf 3.4 en bijlage 7). De ontwikkeling van het aantal internationale sportevenementen in Noord-Brabant geeft mogelijk een indicatie van wat er zou kunnen gebeuren als een van de belangrijkste accommodaties wegvalt. Door het wegvallen van Den Goubergh in Roosendaal in verband met een reorganisatie, herfinanciering en verbouwing is een aantal internationale paardensportevenementen afgelast of verplaatst naar een andere locatie.^{19,20}

Figuur 2.5 Internationale paardensportevenementen in Nederland volgens de kalender van de FEI in de periode 2012– 2019 (in absolute aantallen)

Bron: FEI, december 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Aankomende evenementen per december 2018

¹⁸ De Military Boekelo-Enschede wordt in 2019 voor de 49^e keer georganiseerd, CSI Twente voor de 45^e keer.

¹⁹ <https://www.horses.nl/dressuur/cdi-roosendaal-afgelast/>

²⁰ <https://www.knhs.nl/nieuws/2018/fei-ek-u25-dressuur-verplaatst-van-roosendaal-naar-exloo/>

2.4 SWOT-analyse

In deze paragraaf zijn de resultaten van de SWOT-analyse beschreven. SWOT is een afkorting voor *Strengths* (sterktes), *Weaknesses* (zwaktes), *Opportunities* (kansen) en *Threats* (bedreigingen). Per aspect is weergegeven of het aspect (ook) van toepassing is voor de nationale hippische sector.

Tabel 2.9 SWOT-analyse Overijsselse paardensector

	Actueel in Overijssel	Actueel in Nederland
Sterktes		
<ul style="list-style-type: none"> De sector is van niet te onderschatten betekenis: ruimtelijk, sociaal-maatschappelijk en economisch. Er zijn relatief veel hippische bedrijven, paarden en pony's in Overijssel. De hippische bedrijven in Overijssel nemen de laatste jaren in aantal toe. Er zijn relatief veel paarden en pony's in Overijssel. Evenementen waaronder Military Boekelo-Enschede, CSI Twente Geesteren en het Dutch Youngster Festival zetten Overijssel in de internationale spotlights, leveren een tijdelijke economische impuls op en laten zien dat er een bepaalde organisatiegraad in de sector mogelijk is. 	x	x
Zwaktes		
<ul style="list-style-type: none"> Er is veel versnippering in de sector (o.a. De Groot et al., 2017), mede veroorzaakt door de grootte en diversiteit die de sector kenmerkt. Dit geldt voor Overijssel en ook voor de EUREGIO (zie ook Häggblom et al., 2015). Het ondernemerschap bij maneges en verenigingen kan naar een hoger plan worden getild. Goede ondernemers zijn paard- en klantgericht. Marketing van diensten van maneges en verenigingen is voor verbetering vatbaar. 	x	x
Kansen		
<ul style="list-style-type: none"> De internationale paardenexport vanuit Nederland zit in de lift en er zijn geen signalen dat de rek uit de groei is. De internationale vraag naar paarden, instructeurs en diensten blijft naar verwachting groot (Top Cluster Pferd, 2014). De hippische sector kan zich verder als drager van de economie in het landelijk gebied ontwikkelen, mede door het creëren van werkgelegenheid voor LBO- en MBO-geschoolden. De hippische sector biedt goede mogelijkheden voor toerisme en recreatie (Top Cluster Pferd, 2014). Meer gezamenlijk opereren in EUREGIO-verband kan leiden tot meer omzet en werkgelegenheid voor de Overijsselse hippische sector. 	x	x
Bedreigingen		
<ul style="list-style-type: none"> Een belangrijk deel van de huidige paardensporters is niet opgegroeid in een omgeving met paarden of pony's (o.a. Häggblom et al., 2015). Deze ontwikkeling draagt er ook aan bij dat er nood is aan goede krachten in de sector (o.a. paardenverzorgers, dierenartsen, zadelmakers) (o.a. Top Cluster Pferd, 2014). De totstandkoming van een Dutch Equine Valley in Zuidoost-Brabant en Noord-Limburg, in combinatie met de accommodaties in Belgisch Limburg. Het is mogelijk dat Overijsselse hippische ondernemers verhuizen naar die regio's omdat de sector zich daar sterk ontwikkelt. Dit kan worden gezien als een 'hippische kennisvlucht' met onwenselijke economische en sociaalmaatschappelijke implicaties. Investerings in de hippische (sport)sector worden in vergelijking met andere agrarische investeringen door de bancaire sector als enigermate risicovol ervaren. Dit geldt in mindere mate voor professioneel gerunde hippische bedrijven (o.a. handelsstallen). Dit wordt deels veroorzaakt door de beeldvorming rond de sport (elitair), emotionele aspecten (mens-dier relatie) en dierziektes die paarden kunnen treffen (negatieve economische impact door vervoersverbod). 	x	x

2.5 Conclusie

De economische omvang van de paardensector in Overijssel is groter dan een buitenstaander op het eerste gezicht zou vermoeden. Paarden spelen in vele sectoren een rol en bij de ontwikkeling van een eikel naar een (topsport)paard zijn veel bedrijven betrokken. Op jaarbasis genereert de sector naar schatting een omzet van gemiddeld 2,1 miljard euro in Nederland. Voor de Overijsselse paardensector bedraagt de geschatte jaaromzet 229 miljoen euro, waarvan 121 miljoen euro in de regio Twente wordt omgezet. Voor de EUREGIO ligt de jaarlijkse omzet naar schatting op 1,1 miljard euro. In termen van werkgelegenheid komt de Overijsselse paardensector naar schatting uit op 1.143 fte. Wereldwijd wordt de economische omvang jaarlijks op 300 miljard euro geraamd.

Per 100.000 inwoners huisvest Overijssel dertien vestigingen van organisaties die behoren tot de bedrijfsgroep paardensport en maneges en vijftien vestigingen van organisaties die behoren tot de groep paardenfokkerijen. Binnen Twente is vooral de relatieve dichtheid van paardenfokkerijen hoog. Verder zijn er in Overijssel naar schatting 48.000 paarden en pony's (4.200 paarden en pony's per 100.000 inwoners). Landelijk ligt het geschatte aantal paarden en pony's op 455.000. Op de springdiscipline werden alle Nederlandse teammedailles op de Olympische Spelen, Wereldruiterspelen en Europese kampioenschappen tussen 1990 en 2018 behaald door een team met minstens één Overijsselse ruiter. Van de KNHS-leden zijn er 13.989 woonachtig in Overijssel (1.215 KNHS leden per 100.000 inwoners). Daarnaast telt Overijssel 140 verenigingen, wat neerkomt op twaalf verenigingen per 100.000 inwoners. Hiervan zijn de meeste verenigingen in Twente gevestigd. 13 procent van de internationale FEI-paardensportevenementen in Nederland werd in 2018 in Overijssel georganiseerd.

3. Verkenning versterking Overijsselse paardensector

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op mogelijke strategieën voor de versterking van de Overijsselse paardensector. Vervolgens zijn de lessen uit de casestudie ECdP en Grandorse in Limburg opgetekend. Daarnaast wordt beschreven welke rol de overheid kan vervullen in het versterken van de Overijsselse paardensector.

3.1 Strategieën voor versterking Overijsselse paardensector

De resultaten van dit onderzoek wijzen uit dat in Overijssel in brede kring sprake is van een gevoel van urgentie in de Overijsselse hippische sector. De kans is reëel dat de relatief sterke (economische) positie van Overijssel in de (inter)nationale hippische sector binnen vijf tot tien jaar afkalft als in de hippische sector geen actie wordt ondernomen. De hippische sector die zich snel ontwikkelt, de wet van de remmende voorsprong die zich in Overijssel doet gelden en het ontstaan van nieuwe hippische accommodaties in Zuidoost-Brabant, Limburg en Belgisch Limburg, zijn debet aan een dergelijk scenario. Het is vanuit economische optiek belangrijk dat de Overijsselse hippische sector ‘de boot niet mist’. In eerste instantie kan de positie op de evenementenkalender en de paardenhandel onder druk komen te staan en dit kan vervolgens negatief effect sorteren op andere gebieden, zoals afgeleide dienstverlening en de hippische breedtesport (mogelijk ook de verhuizing van hippische bedrijvigheid van Overijssel naar bijvoorbeeld Limburg of Zuidoost-Brabant, een ‘hippische vlucht’). Dit komt doordat de hippische topsport en handel als vliegwiel voor de economie van de hippische sector werkt.

Deze negatieve spiraal betekent een potentieel miljoenenverlies voor Overijssel. Ten eerste is dit een mogelijk verlies van de huidige jaaromzet van de Overijsselse paardensector van 229 miljoen euro (zie hoofdstuk 2). Ten tweede ontstaat een mogelijk verlies omdat economisch potentieel niet benut wordt. Dit Overijssels potentieel is niet eenvoudig in euro's uit te drukken, maar kan voor de provincie oplopen tot tientallen miljoenen euro's per jaar.

De vraag is welke stappen vanuit de Overijsselse hippische sector gewenst zijn en welke rol er voor de overheid bij de initiatieven vanuit de markt is weggelegd. Dit onderzoek leidt tot twee strategieën, die elkaar niet uit hoeven te sluiten, namelijk: het versterken van de samenwerking binnen de sector (paragraaf 3.2) en/of de bouw van een accommodatie met hippische boulevard (paragraaf 3.3).

3.2 Versterking samenwerking

Netwerkorganisatie

De versnippering van de hippische sector in Overijssel is een veelgenoemd zwak punt. Hierdoor is er onvoldoende contact, onvoldoende afstemming en komen initiatieven die bijdragen aan het gezamenlijke, collectieve belang van de sector niet gemakkelijk van de grond. Overijssel staat hierin niet alleen, dit speelt ook in andere provincies (al is daar in Limburg sinds 2014 met succes op geanticipeerd door de netwerkorganisatie Limburg Paardensport).

Een hippische netwerkorganisatie die op provinciaal niveau acteert kan een oplossing voor de versnippering vormen. Naast een verbindende rol, kan deze organisatie ook een aanjagende rol hebben waarbij de paardensector onder de aandacht wordt gebracht bij bedrijven binnen en buiten de sector en bij overheden waarbij gezocht wordt naar synergie en samenwerking. De netwerkorganisatie kan bovendien toezien op de uitvoering van de initiatieven die voortvloeien uit een visie (zie onderstaand).

In Overijssel bestaan reeds hippische netwerken, namelijk de stichting Hippische Initiatieven Oost-Nederland (HION), de Stichting Hippisch Platform Twente (HPT) en Hippisch Platform Overijssel (HPO). Regio Twente (het samenwerkingsverband van de veertien Twentse gemeenten) heeft HION en HPT in 2018 financieel gesteund. De sector als geheel zou erbij gebaat zijn als de bestaande netwerken tot één gezamenlijke provinciale organisatie en visie zouden kunnen komen. Gezien de verhoudingen ligt hier een uitdaging.

Gezamenlijke visie

Gebaseerd op de ervaringen in Limburg en de signalen uit de Overijsselse hippische sector, is het advies aan de provinciale hippische sector om een breed gedragen visie op te stellen. Als die visie is gerealiseerd, is de vraag welke initiatieven passen binnen de visie en het streven voor de toekomst: *every course needs a different horse*. Voorliggend onderzoek draagt daarvoor belangrijke bouwstenen aan, zoals de resultaten van de SWOT-analyse.

Een randvoorwaarde voor een geslaagde visieontwikkeling is dat participanten een goede balans vinden tussen individuele en collectieve belangen. Dit impliceert dat het proces van de ontwikkeling van een visie - het doorlopen van een proces waarin gezamenlijke belangen centraal staan en versnippering zo goed mogelijk wordt tegengegaan - net zo belangrijk is als het resultaat daarvan.

3.3 Accommodatie met hippische boulevard

Accommodatie die voorziet in behoeften van sector

Uit dit onderzoek blijkt dat de realisatie van een nieuwe hippische accommodatie met een aangrenzende hippische boulevard een goede mogelijkheid is om de economische hippische positie van Overijssel te versterken en kansen in de toekomst te benutten. Het merendeel van de geïnterviewden stond hierachter. Daarnaast heeft de casestudie over ECdP geleerd dat hier kansen liggen. Met een hippische boulevard wordt een cluster van bedrijven die actief zijn in de hippische sector bedoeld. Dat zou tegemoet komen aan kansen die de sector biedt, de onderlinge samenhang kunnen versterken en als icoon voor de sector kunnen dienen, waardoor er meer uitstraling en (internationale) aantrekkingskracht kan ontstaan.

De clustering van faciliteiten in één gebied krijgt veel steun: met een spreiding van faciliteiten en voorzieningen wordt volgens proponenten een wenselijk synergetisch effect gemist. In de afgelopen tien jaar zijn in Overijssel verschillende initiatieven geweest die tot doel hadden een nieuwe hippische accommodatie met aanpalende organisaties in Overijssel te bouwen (o.a. De Groot et al., 2017).

Belanghebbenden die betrokken zijn bij ECdP en Grandorse benadrukken het belang van een (sector)breed draagvlak voor de bouw van een hippische accommodatie (zie paragraaf 3.4). Betrokkenen rond ECdP geven aan dat het belangrijk is om met belangrijke partijen in gesprek te gaan om de kans op frictie te verminderen en daarmee het draagvlak te vergroten. Ook in Limburg speelde de versnippering de sector parten (Smit, 2016). Het realiseren van een breed draagvlak voor een nieuwe accommodatie wordt vergroot indien bij de realisatie daarvan wordt voorzien in de behoeften van alle marktsegmenten (fokkerij, top- en breedtesport, recreatie en handel; zie ook hoofdstuk 2).

In Limburg is gebleken dat het initiatief voor het realiseren van ECdP, en het genereren van draagvlak daarvoor, voor een belangrijk deel lag bij personen die actief zijn in de paardenfokkerij en -handel en dat vervolgens organisaties uit andere segmenten van de paardensector bij het initiatief aan hebben

kunnen sluiten (zie paragraaf 3.4). Hiermee is niet gezegd dat een zwaan-kleef-aan effect automatisch plaatsvindt. De breedtesport in Limburg kon met name profiteren van ECdP omdat de provincie Limburg dit voorwaardelijk stelde bij de financiële steun. Afstemming dient er onder andere te komen met de plannen in Boekelo voor een eventingcentrum binnen een Boekelo Sportcampus.²¹ In 2019 wordt naar verluidt een plan van aanpak opgesteld en een haalbaarheidsonderzoek verricht.

Volgens een onderzoek dat wordt aangehaald door Schipper et al. (2010) was er destijds onvoldoende draagvlak voor de realisatie van één nieuwe hippische accommodatie (in Twente): de auteurs pleitten er toentertijd voor om de hele regio Twente te ontwikkelen tot *Equestrian Park*. In 2019 liggen de kaarten anders omdat de economische belangen zijn toegenomen en er meer concurrentie van hoogstaande accommodaties is ontstaan (zie hoofdstuk 2). ECdP - geopend in 2015 - laat bovendien zien welke kansen er voor de sector zijn van één multifunctionele accommodatie die voorziet in de belangen van de sector.

Locatie en criteria

Het gros van de geconsulteerde personen voor dit onderzoek wijst erop dat de realisatie van een nieuwe accommodatie en boulevard het best zou passen in Twente omdat Twente nog meer dan de rest van de provincie een hippisch profiel heeft. Ook vanuit Zwolle (regio Salland), waar onder meer het hippische evenement Jumping Zwolle wordt georganiseerd, wordt ingezien dat Twente de belangrijkste hippische regio in Overijssel is. Resultaten van de data-analyse bevestigen dit beeld grotendeels (zie hoofdstuk 2). Andere cruciale pluspunten van regio Twente zijn de aanwezige kennis (o.a. Universiteit Twente, Hogeschool Saxion) en de ligging bij de Duitse grens (EUREGIO). De kennis- en onderwijsinstellingen kunnen bijdragen aan het welslagen van een hippische accommodatie en boulevard door kennis te delen en capaciteit voor bijvoorbeeld stageplaatsen te leveren. De ligging bij de Duitse grens (EUREGIO) is van belang omdat over de grens met Duitsland cruciale organisaties gehuisvest zijn die naar verwachting forse belangstelling zullen hebben voor de producten en diensten (o.a. evenementen, platform voor handel) die in de Overijsselse nieuwe accommodatie aangeboden zullen worden. De reeds bestaande grensoverschrijdende samenwerking tussen Nederlandse en Duitse organisaties in EUREGIO-verband kan daarbij als springplank dienst doen. Tenslotte is de afgelopen jaren de energie voor een nieuwe accommodatie in Overijssel met name uit Twente gekomen, zoals een businessplan van de stichting Hippisch Landgoed Twente en de eerder aangehaalde brief van de vertegenwoordigers van de hippische topsport.

Naast de vraag welke regio in Overijssel aantrekkelijk is voor een nieuwe hippische accommodatie - Twente springt eruit, zie hiervóór - is de vraag welke locatie binnen Twente wenselijk is. In plannen is het oog vaak gericht geweest op de omgeving van vliegveld Twente (grotweg het gebied in een straal van 20 kilometer rond het vliegveld). Om dit gebied te beheren en een nieuwe bestemming te geven, is Area Development Twente (ADT) opgericht. Het vliegveld beslaat een terrein van 435 hectare en ligt in de groene long tussen Hengelo, Oldenzaal en Enschede en wordt omringd door 600 hectare landgoed. De gronden van het vliegveld zijn eigendom van de gemeente Enschede en het omringende landschap is voor het merendeel in bezit van Landschap Overijssel. De gemeente Enschede heeft initiatiefnemers

²¹ Deze campus bestaat ten dele uit voorzieningen die reeds bestaan. Partners hierbij zijn de gemeente Enschede, de stichting CCI Boekelo, de stichting Baltimore, de stichting MFA en de dorpsraad. Door de realisatie van sportpark De Zweede en de verhuizing van de Military Boekelo-Enschede, gecombineerd met de aangrenzende percelen, ontstaan volgens vernoemde partijen mogelijkheden voor een sportcampus van ruim 23 hectare.

begin 2017 laten weten positief te staan tegenover een dergelijk plan, al is er geen gemeentelijke financiële bijdrage in het vooruitzicht gesteld (de gemeente laat dat mede afhangen van de opstelling van de provincie). Daarnaast heeft Landschap Overijssel zich een welwillende gesprekspartner richting initiatiefnemers getoond.

In termen van bestemmingsplannen biedt de omgeving van het vliegveld in vergelijking met andere gebieden minder uitdagingen, al zullen bestemmingsmogelijkheden verruimd moeten worden. Bovendien kan het vliegveld perfect voorzien in de behoefte aan paardenvluchten. De directeur van het vliegveld meldde dit medio februari 2019 expliciet en eerder oordeelde de commissie Wientjes al positief over de mogelijkheden voor een ‘hippisch landgoed’ en hippische evenementen in de omgeving van het vliegveld (RTV Oost, 2019; Commissie van Wijzen, 2014). Daarmee is niet gezegd dat andere locaties ondenkbaar zijn. De gemeenten Oldenzaal (Het Hulsbeek) en Rijssen-Holtten (terrein van de voormalige steenfabriek) zijn door geïnterviewden ook als mogelijke Twentse locaties voor een nieuwe accommodatie benoemd. In de interviews wordt door een minderheid gewezen op de mogelijkheden in Salland dat volgens sommigen een aantrekkelijker achterland (voor de hippische breedtesport) heeft dan de omgeving van het vliegveld.

Bij de selectie van een locatie voor een mogelijke hippische accommodatie met boulevard gelden de volgende criteria ten aanzien van hardware (accommodatie), orgware (organisatie), finware (financiën) en software (activiteiten en omgeving).

Hardware

- Hoge kwaliteitseisen van producten en diensten (zie bijlage 7 voor voorzieningen ECdP);
- Betrekken van potentiële gebruikers bij het ontwerp;
- Toekomstbestendige omvang, de casestudie van ECdP leert dat die accommodatie op korte termijn waarschijnlijk niet goed in de vraag kan voorzien;
- Versterkende uitwerking op bestaand aanbod van o.a. accommodaties en evenementen;
- Hoge concentratie handelsstallen en andere hippische bedrijven in de regio.

Orgware

- Voor zover nog niet helder, is het belangrijk de noodzaak van anticiperen op marktontwikkelingen onder alle belanghebbenden te onderstrepen;
- Vertegenwoordiging van verschillende disciplines en marktsegmenten in de organisatie en zowel personen uit de hippische sector als personen die daarbuiten actief zijn.

Finware

- Een goed onderbouwde en reële exploitatieprognose is noodzaak. Een financiële gezonde exploitatie realiseren vormt volgens insiders bij ECdP een serieuze uitdaging, maar men is daar bij ECdP wel in geslaagd;²²
- Een publiek-private samenwerking is gewenst, waarbij uit de ervaringen bij ECdP blijkt dat dit voor alle partijen positief kan uitwerken (ECdP, founders, gemeente en provincie).

²² Bij ECdP bleek het in dat kader noodzaak om naast een zomerprogramma ook een winterprogramma te ontwikkelen. Bij de opgave om een gezonde exploitatie te realiseren bleek het bij ECdP niet mogelijk om alle founders aangesloten te houden omdat er verschillende opinies met betrekking tot de exploitatie bestonden.

Software

- Organisatie van o.a. evenementen, wedstrijden, trainingen, hengstenkeuringen en vakbeurzen;
- Goede bereikbaarheid met de auto: snelwegen of brede toegangswegen;²³
- Aanwezigheid van voldoende bedcapaciteit bij verblijfsaccommodaties in een straal van circa 20 kilometer;
- Aanwezigheid van dagattracties in een straal van circa 20 kilometer;²⁴
- Aantrekkelijke rurale, groene omgeving.

3.4 Blik op Equestrian Centre de Peelbergen

Hierna wordt puntsgewijs inzicht verstrekt in de voornaamste lessen die uit ECdP en Grandorse in Limburg getrokken kunnen worden. De officiële opening van ECdP vond in het voorjaar van 2016 plaats. Voor een uitgebreide schets van deze casestudie, zie bijlage 7.

Equestrian Centre De Peelbergen

- Door de bedrijfsvoering van een hippisch Centrum in de Limburgse gemeente Leudal ontstond een gevoel van urgentie in de Limburgse paardensector, met name onder ruiters en handelaren, om de krachten en middelen te bundelen, het collectieve belang voorop te stellen en gezamenlijk in te zetten op de realisatie van een nieuwe hoogwaardige hippische accommodatie.
- Tien bedrijven zijn initiatiefnemer en die hebben ieder 100.000 tot 500.000 euro geïnvesteerd. In 2019 zijn er 39 founders en vijf co-founders.
- Wat betreft de financiering is gezocht naar 4 miljoen euro uit de hippische sector. De investeringen door de gemeente Horst aan de Maas bedragen 9,5 miljoen euro en die van de provincie Limburg 2,9 miljoen euro. In de exploitatie is voorzien in verdere facilitering in het gebied, inclusief natuurcompensatieopgaven. Hiervoor is een bedrag van 4 miljoen euro gereserveerd.
- Sinds november 2015 heeft ECdP een eigen paardensportvereniging: paardensportvereniging De Peelbergen. Die club telde in 2018 2.200 leden uit veertig landen.
- In beginsel voorziet ECdP in de behoefte aan opleiding van sportpaarden, een ontmoetingsplaats voor handel in sportpaarden (en netwerkbijeenkomsten, ook niet paardengerelateerd) en het organiseren van wedstrijden en trainingen. Bij ECdP zijn naast paardenactiviteiten ook andere (indoor)activiteiten mogelijk omdat een indoorpiste een betonnen ondervloer heeft.
- De belangrijkste voorzieningen zijn een grote indoorpiste (120 x 40 meter), twee kleine indoorpistes (75 x 35 meter), twee outdoorpistes (100 x 50 meter), twee warming-up pistes (90 x 30 meter), twee gras pistes en een eventingterrein. Er is een parkeerterrein voor 600 auto's en een parkeerterrein voor 150 vrachtwagens. Er worden 600 permanente stallen gebouwd die worden gefinancierd door de founders die verwachten dat deze investering zal renderen.
- De omzetontwikkeling van ECdP verloopt voortvarend. In 2018 is ruim het dubbele van de geprognosticeerde omzet gerealiseerd (4,5 miljoen euro) grotendeels verkregen uit opbrengsten van wedstrijden.

²³ Sommigen geven aan dat ruiters geen problemen hebben met 50 of 100 kilometer (extra) rijden met de auto en trailer, mits het snelwegen of goede brede provinciale wegen zijn.

²⁴ Spruce Meadows (Calgary, Canada) wordt aangehaald als een prachtige, maar erg afgelegen accommodatie.

- Door de realisatie van ECdP zijn maneges en verenigingen in de regio verdwenen. Anderzijds zijn er maneges en verenigingen die mee (kunnen) bewegen in de ontwikkeling en de vruchten plukken van ECdP.
- Om steun in de regio voor ECdP te stimuleren én (andere) lokale ‘hippische koplopers’ in Limburg (zoals accommodaties in Nuth en Weert) een steuntje in de rug te geven, steunt de provincie ook die groep financieel. Dat is mede ingegeven doordat de provincie Limburg een sportbeleid heeft én de paardensport als speerpuntsport heeft benoemd.

Grandorse

- ECdP is een onderdeel van een hippische zone - Grandorse - die elf kavels voor paardenhouderijen, een evenemententerrein en een commerciële zone omvat. Er zijn ook plannen voor paardenonderwijs.
- Kavels kosten 5 tot 10 miljoen euro. Van de elf kavels zijn er begin 2019 drie verkocht, is er voor vier kavels een mondelinge overeenkomst en zijn vier kavels nog niet verkocht. De makelaar verwacht dat over vijf jaar alle kavels verkocht zijn. Omdat de kans bestaat dat er een blijvende vraag naar kavels is, wordt overwogen om over enkele jaren nieuwe kavels in de markt te zetten.
- Er wordt 200 miljoen euro geïnvesteerd in de regio waar Grandorse en ECdP deel van uitmaken, met name op het gebied van dag- en verblijfsrecreatie (o.a. hotel van Toverland). De lokale wethouder ziet het gebied ontpoppen tot een belangrijke economische spil: ‘de strip van Limburg’.
- Hippische accommodaties in een straal van 100-150 kilometer kregen meer concurrentie door de realisatie van ECdP en Grandorse. Tegelijkertijd hebben ECdP en Grandorse de grotere geografische regio waar concurrerende hippische accommodaties zijn gevestigd beter op de internationale kaart gezet. Daarnaast stemmen accommodaties de evenementenkalenders zoveel mogelijk op elkaar af en zoeken zij naar synergie om gezamenlijk tegenwicht te bieden aan concurrerende (Zuid-)Europese concoursen.

Er is in de gemeente Horst aan de Maas en bij de provincie Limburg brede consensus dat ECdP en Grandorse tot op heden kan bogen op veel successen; in relatief korte tijd is veel gerealiseerd. Daar staat tegenover dat er ook lessen geleerd zijn. Hierna staan de belangrijkste sterke en zwakke punten en adviezen kort opgesomd (voor een compleet overzicht, zie bijlage 7).

Sterktes

- Het project is gedragen en geïnitieerd door belangrijke private organisaties in de regionale paardensector (veelal handelaren). Deze bottom-up aanpak zorgt voor draagvlak in een belangrijk deel van de sector en heeft de lokale en provinciale overheid ertoe aangezet om óók te investeren.
- De faciliteiten zijn nagenoeg optimaal, mede doordat topruiters zijn betrokken bij het ontwerp en de bouw.²⁵
- De locatie is goed bereikbaar door de ligging nabij de snelweg en veel (brede) provinciale wegen.
- Hippische topaccommodaties (met hun evenementen) liggen in de buurt (accommodaties in o.a. Aken, Lanaken, Opglabbeek, Lier en Valkenswaard). Zij zijn samenwerkingspartners (maar ook concurrenten).
- Er is een hoge concentratie aan handelstallen in de regio, alsmede een rijk aanbod van dag- en verblijfsrecreatieve voorzieningen.

²⁵ Dat leidde o.a. tot logistieke verbeteringen en een vergroting van de accommodatie.

- Er zijn zes vliegvelden in de regio: Kempen Airport, Weeze Airport, Düsseldorf Airport, Maastricht Airport, Liège Airport en Eindhoven Airport.
- Er zijn geplande grote projecten in de regio: een nieuw 4-sterren hotel met sauna en casino, uitbreiding van De Schatberg en een nieuw familiehotel bij Toverland met 200 tot (mogelijk) 1.000 kamers.

Zwaktes

- Handhaving van regels en procedures kost tijd vanwege stikstofmaatregelen (wet natuurbescherming) in het geval van nieuwbouw. Ook was het bestemmingsplan niet tijdig gereed zodat niet helder was wanneer met de bouw gestart kon worden. Dit dempt de kansen voor de verkoop van kavels.²⁶ Buitenlandse investeerders willen sneller kunnen handelen.
- Met het openbaar vervoer is het gebied niet goed ontsloten.
- Er is geen permanente tribune of voldoende plek om een tijdelijke ruime tribune te bouwen.
- Het gebouw had nog meer ingericht kunnen worden voor multifunctioneel gebruik. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat bier- en waterleidingen anders gelegd had kunnen worden.
- Hippische topaccommodaties (met hun evenementen) liggen in de buurt (accommodaties in o.a. Aken, Lanaken, Opglabbeek, Lier en Valkenswaard). Zij zijn concurrenten (maar ook samenwerkingspartners).
- Niet alle paardensportverenigingen in de regio (kunnen) profiteren van ECdP en Grandorse en kunnen aansluiten bij de voortvarende ontwikkeling (zoals het huren van pistes voor trainingen).
- Er vindt bij ECdP geen registratie van het aantal bezoekers bij evenementen plaats. Hierdoor is er geen helder beeld van de animo voor de evenementen en van de economische en sociaal-maatschappelijke impact op de gemeente en de regio.
- Er zijn signalen dat ECdP binnen enkele jaren onvoldoende capaciteit heeft om te voorzien in de vraag uit de markt.

3.5 Mogelijke provinciale rol

De betekenis van bedrijven in de paardensector op het platteland neemt in binnen- en buitenland toe omdat de landbouw en veehouderij krimpt, paarden in de wei als een aanwinst voor het landschap worden gezien en er niet geringe economische en ruimtelijke belangen mee zijn gemoeid. Daarom is het niet opzienbarend dat beleidsmakers in en buiten Nederland interesse in de hippische sector tonen die van origine marktgedreven is en zeker in vergelijking met de agrarische sector weinig overheidsbemoedienis kent (Lindberg et al., 2015; Rantamäki-Lahtinen & Vihinen, 2004).

Wat betreft de eventuele rol van de provincie kan worden gekeken naar de case ECdP/Grandorse in Limburg. Belangrijk is dat het Limburgse provinciale beleid afwijkt van het Overijsselse beleid: in de provincie Limburg is er sportbeleid én is de paardensport als speerpuntsport benoemd. Overijssel heeft geen sportbeleid (en speerpuntsporten). De provincie Limburg heeft financiële steun verleend onder voorwaarde dat de ontwikkelingen bij zouden dragen aan het provinciaal beleid, onder ander op het gebied van breedtesport. Dit is geformaliseerd in een overeenkomst tussen ECdP en de provincie Limburg.

²⁶ Ook is de herkomst buitenslands geld niet altijd te herleiden waardoor bijvoorbeeld witwaspraktijken moeilijk uitgesloten kunnen worden.

De provincie Overijssel kan de versterking van de hippische sector ondersteunen door in de eerste plaats een oproep aan de organisaties in de hippische Overijsselse sector te doen om samen te werken, een visie te ontwikkelen en een locatiestudie aan de hand van een programma van eisen uit te voeren (zie ook paragraaf 3.3). In de tweede plaats kan de provincie de sector aansporen een consortium op te richten, dat financiering uit de sector genereert. Het consortium is tevens centraal aanspreekpunt voor (betrokken) overheden. Ten derde kan het vormen van een krachtig en effectief provinciaal hippisch netwerk worden gestimuleerd. Doel hiervan is dat partijen als handelstallen, evenementen en verenigingen zich aan elkaar verbinden. Tenslotte kunnen betrokken overheden ondersteunen bij de totstandkoming van de noodzakelijke infrastructuur, waarbij Europese spelregels voor staatssteun moeten worden gerespecteerd.

3.6 Conclusie

Voor de hippische bedrijfstak is het van belang het momentum niet uit het oog te verliezen. De kans is reëel dat de sterke positie van Overijssel in de (inter)nationale hippische sector binnen vijf tot tien jaar erodeert als er niet op de *wake-up call* van tien vertegenwoordigers van de hippische topsport in Overijssel wordt gereageerd. De geschatte jaarlijkse omzet van de hippische sector in Overijssel - circa 229 miljoen euro (zie hoofdstuk 2) - alsmede de bijbehorende werkgelegenheid kan daardoor deels wegvloeien. Ook is er een mogelijk verlies omdat economisch potentieel niet benut wordt, wat kan oplopen tot tientallen miljoenen euro's per jaar.

Cruciale elementen voor de sector zijn (het verbeteren van de onderlinge) samenwerking binnen de bedrijfstak, maar ook tussen de bedrijfstak, verenigingen en aanpalende sectoren. Door middel van een provinciale netwerkorganisatie en een visie kan de versnippering - een veelgenoemd knelpunt in de sector - worden aangepakt. Een gedegen locatiestudie én een beeld van de investeringsbereidheid is eveneens essentieel. Een consortium van investeerders brengt een accommodatie met hippische boulevard dichterbij, waarmee de sterke positie van Overijssel wordt uitgebouwd. Dat zou tegemoet komen aan kansen die de sector biedt, de onderlinge samenhang kunnen versterken en als icoon voor de sector kunnen dienen, waardoor er meer uitstraling en (internationale) aantrekkingskracht kan ontstaan. Daarmee wordt de economische kanskaart verzilverd. Het voorbeeld van ECdP in Limburg bewijst dat het kan. Het concept is essentieel gebleken voor een gezonde bedrijfstak en de sociaaleconomische situatie in de betreffende regio.²⁷

²⁷ De VNG en de Sectorraad Paarden (2014) publiceerden 'De paardenhouderij in het omgevingsrecht', een praktische handreiking. Daarnaast kwam de Sectorraad Paarden in 2011 met de 'Gids voor Goede Praktijken'. Doel van eerstgenoemd rapport is het verschaffen van een instrumentarium waarmee het bevoegd gezag bij Rijk, provincie en vooral gemeenten het ruimtelijke beleid voor de paardenhouderij kan vormgeven. De Gids voor Goede Praktijken geeft aan wat nodig is om het welzijn en de gezondheid van de paarden te borgen. Beide publicaties zijn waardevol mocht een publiek-private samenwerking op poten worden gezet.

4. Conclusie

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen bondig beantwoord. Een overzicht van de belangrijkste kerncijfers is opgenomen aan het begin van dit rapport.

Wat zijn de belangrijkste kerncijfers die inzicht verschaffen in de omvang en economische betekenis van de Overijsselse en Nederlandse paardensector?

Ramingen van de jaarlijkse omzet in de Nederlandse paardensector lopen uiteen van 1,2 tot 2,1 miljard euro. De jaarlijkse omzet in de Overijsselse paardensector wordt geschat op 229 miljoen euro per jaar, voor een belangrijk deel gegenereerd met de export van paarden. De jaarlijkse omzet van de EUREGIO is geraamd op 1,1 miljard euro. De toegevoegde waarde voor de Overijsselse paardensector wordt op ruim 80 miljoen euro geschat (Nederland: 752 miljoen) en de betaalde werkgelegenheid van de paardensector in Overijssel op 1.143 fte (Nederland: 10.743).

Het aantal vestigingen van organisaties die behoren tot de categorie paardensport en maneges (SBI 93125) is in Overijssel tussen 2007 en 2018 gegroeid van 115 naar 145. Dat is een groei van 26 procent, vergelijkbaar met de ontwikkeling in Nederland als geheel. Gemeten in aantal bedrijven per inwoner is de dichtheid van deze bedrijven in Overijssel hoger dan het Nederlands gemiddelde. Het aantal vestigingen van organisaties die behoren tot de categorie paardenfokkerij (SBI 0143) is in Overijssel in diezelfde periode toegenomen van 95 naar 175. Dat is een toename van 84 procent. Die groei is aanmerkelijk groter dan die in Nederland (+35%). Voor deze bedrijven geldt ook dat de dichtheid in Overijssel hoger is dan het gemiddelde in Nederland. Op basis van deze cijfers kan worden gesteld dat deze twee bedrijfstypen gezamenlijk in Overijssel sterk zijn vertegenwoordigd en de groei van de omvang hoger lag dan die van Nederland als geheel. Veruit de hoogste concentratie van beide groepen bedrijven bevindt zich in het COROP-gebied Twente.

Wat zijn de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor de Overijsselse hippische bedrijfstak?

Een belangrijke sterkte van de Overijsselse hippische sector is het grote aantal hippische bedrijven in Overijssel en de daarmee gepaard gaande niet te onderschatten maatschappelijke en economische betekenis. De versnippering van de Overijsselse hippische sector kan als de voornaamste zwakte worden gezien. De belangrijkste kans is de groeiende paardeneconomie, waaronder de paardenexport, waar Overijssel met een sterke uitgangspositie (zie sterkte) de vruchten kan plukken. Een voorname bedreiging is de nood aan goede krachten in de sector. Dat de provincie Overijssel geen (paarden)sportbeleid voert kan eveneens als een bedreiging voor de sector worden gezien.

Welke plannen zijn er voor nieuwe hippische accommodaties in Overijssel en welke strategieën voor eventuele steun voor de hippische sector kunnen worden onderscheiden?

De resultaten van dit onderzoek wijzen erop dat er in de Overijsselse paardensector sprake is van een Gevoel van urgentie. De kans is reëel dat de relatief sterke positie van Overijssel in de (inter)nationale hippische sector binnen vijf tot tien jaar afkalft als in de sector niet op de *wake-up call* van tien vertegenwoordigers van de hippische topsport in Overijssel wordt gereageerd.

Deze negatieve spiraal betekent een potentieel miljoenenverlies voor Overijssel. Ten eerste is dit een mogelijk verlies van de huidige jaaromzet van de Overijsselse paardensector van 229 miljoen euro. Ten

tweede is er een mogelijk verlies omdat economisch potentieel - dat kan oplopen tot tientallen miljoenen euro's per jaar - niet wordt benut.

Cruciale elementen voor de hippische sector zijn (het verbeteren van de onderlinge) samenwerking binnen de bedrijfstak, maar ook tussen de bedrijfstak, verenigingen en aanpalende sectoren. Door middel van een provinciale netwerkorganisatie en een provinciale visie kan de versnippering - een veelgenoemd knelpunt in de sector - worden aangepakt. Een gedegen locatiestudie én een beeld van de investeringsbereidheid is eveneens essentieel. Een consortium van investeerders brengt een accommodatie met hippische boulevard dichterbij, waarmee de sterke positie van Overijssel wordt uitgebouwd. Dat zou tegemoet komen aan kansen die de sector biedt, de onderlinge samenhang kunnen versterken en als icoon voor de sector kunnen dienen, waardoor er meer uitstraling en (internationale) aantrekkingskracht kan ontstaan. Daarmee wordt de economische kanskaart verzilverd. Het voorbeeld van ECdP in Limburg bewijst dat het kan. Het concept is essentieel gebleken voor een gezonde bedrijfstak en de sociaaleconomische situatie in de betreffende regio.

De provincie kan - samen met andere overheden - de hippische sector steunen, door een oproep aan de organisaties in de hippische Overijsselse sector te doen om samen te werken, een visie te ontwikkelen en een locatiestudie aan de hand van een programma van eisen uit te voeren. Daarnaast kan de sector worden aangespoord om een consortium op te richten, dat financiering uit de sector genereert. Het consortium fungeert ook als centraal aanspreekpunt voor overheden. Tot slot kunnen betrokken overheden ondersteunen bij de totstandkoming van de infrastructuur.

Bronnen

Beurskens, E. (2019, 14 januari). *Welkom in Horst aan de Maas!* (presentatie bijeenkomst Equestrian Centre de Peelbergen). Horst aan de Maas.

Boersma, W. & Keijsers, J. (2008). *Schetsboek ruimte voor Olympische plannen. Ruimtelijke verkenningen van VROM in samenwerking met NOC*NSF, Twynstra Gudde en Nieuwe Gracht*. Amersfoort/Utrecht: Twynstra Gudde/Nieuwe Gracht.

BRO (2006). *Gemeente Horst aan de Maas. Bestemmingsplan Park 'De Peelbergen'*. Vught: BRO.

CBS (2015). *De Nederlandse sporteconomie. De bijdrage van sport aan de Nederlandse economie in 2006-2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Commissie van Wijzen (2014). *Technology Base Twente. Dé iconische internationale ontwikkel-, demonstratie- en productiezone voor Advanced Materials and Manufacturing*. Zwolle/Enschede.

Connors, S.E. & Feldman, L.S. (2009). *The equine industry as a global market*.

Corbally, A.F. & Fahey, A.G. (2017). *The Contribution of the Sport Horse Industry to the Irish Economy 2017*. Dublin: University College Dublin.

Cordilhac, C. & Abellan, C. (2015). Jobs in the French equine industry. In C. Vial & R. Evans (Reds.), *The New equine economy in the 21st century*, pp. 57-59. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Dijk, B., Slender, H., Wolde, L. ten, Boer, W. de, Gerritsen, E. & Wetering, K.H.J. van de (2015). *Economische betekenis en potentie van de hippische sector in Drenthe*. Amersfoort/Groningen: BMC Advies/Hanzehogeschool Groningen.

Ernes, W. & Rensen, J. (2010). *Limburg, dé paardensportprovincie. Versterking van de Limburgse paarden(sport)sector door samenwerking*. Maastricht: provincie Limburg.

FEI (2019). *The world of horse sport, a unique lifestyle*. Geraadpleegd op 4 april 2019 van <https://inside.fei.org/sponsorship>.

Grefe, G. & Pickel-Chevalier, S. (2015). The equine business: the spectacular growth of a new equine segment market in France. In C. Vial & R. Evans (Reds.), *The New equine economy in the 21st century*, pp. 61-76. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Groot, R.P.J.M. de, Bruijn, T. de, Admiraal, R., Bronsvort-Willeminck, E. & Loo, F. van der (2017). *Nationaal Hippisch Landgoed Twente. Realisatie van een hippische accommodatie met internationale allure ter bevordering van de paardensector op het gebied van top- en breedtesport, economie en onderwijs vanuit Twente*. Enschede: Stichting Hippisch Landgoed Twente.

Hägglom, M., Rantamäki-Lahtinen, L. & Vihinen, H. (2015). Equine sector comparison between the Netherlands, Sweden and Finland. *Equine Life*.

Hallo Horst aan de Maas (2014). Eerste investeerders hippisch centrum vastgelegd. *Hallo Horst aan de Maas*, 16 januari 2014.

HAS Hogeschool (2017). *Hippische Monitor 2017*. Den Bosch: HAS Hogeschool.

Hoogeveen, M.W. & Calker, K.J. van (2007). *Verkenning paardenhouderij in Twente en de Achterhoek*. Den Haag: LEI.

Hoogeveen, M.W. & Roest, A.E. (2009). *De paardensector in Limburg en Zuidoost-Brabant. Verkenning van organisaties en innovaties*. Den Haag: LEI Wageningen UR.

Hover, P (2009). *Positionering Overijssel binnen het Olympisch Plan 2028*. Den Bosch: Mulier Instituut.

Hover, P., Boer, W.I.J. de, Maat, K. van der & Davids, A. (2017). *Economische omvang en potentie paardensector Limburg*. Utrecht: Mulier Instituut.

Janssens, A. (2018, 20 december). Particuliere paardenschool in Kronenberg. *De Limburger*.

KNHS (z.d.). *Meerjarenbeleidskader 2011 - 2016. De paardensporter centraal*. Ermelo: KNHS.

Liljenstolpe, C. (2009). *Horses in Europe*. Uppsala: Swedisch University of Agricultural Sciences.

Lindberg, G., Spissøy, A. & Surry, Y. (2015). Input-output analysis of the Swedish and Norwegian horse sectors: modelling the socio-economic impacts of equine activities. In C. Vial & R. Evans (Eds.), *The New equine economy in the 21st century*, pp. 33-44. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Mihók, Z. (2016). *Economic analysis of the horse sector and relevant topics for its sustainable development in the Equestrian Revolution*. Veszprém: University of Pannonia.

Military Boekelo-Enschede (2018). *Facts & figures*. Military Boekelo-Enschede.

PRC (2008). *De paardensector als economische en maatschappelijke actor in Vlaanderen. Een analyse van het economisch en sociaal-maatschappelijk profiel en belang van de Vlaamse paardenhouderij. Presentatie dialoogdag*. Antwerpen: PRC.

Provincie Limburg (2010). *Met sprongen vooruit! Toekomstvisie voor de Limburgse Paardensport*. Maastricht: provincie Limburg.

Rantamäki-Lahtinen, L. & Vihinen, H. (2004). The role of equine industries in Finnish rural development - rural entrepreneurship and policy perspectives, *NJF seminar no 367 "Horse management -premises and landscape"*, Alnarp, 18-20 oktober 2004.

Rensen, J. (z.d.). *Kernsportplan Paardensport Gelderland 2013-2016*. Arnhem: provincie Gelderland.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2016). *Bouwstenen van Bedrijvenbeleid. Hoofdstuk: Topsectoren*. Den Haag: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

- Rijksen, C. & Visser-Riedstra, E.K. (2005). *Inventarisatie Paardenhouderij*. Lelystad: Animal Sciences Group/Wageningen UR.
- Ritzen, G. (2015, 17 juli). Waarom Nederland miljoenen verdient met paardenfokken. *NRC*.
- RTV Oost (2019). *Directeur Twente Airport: "Vrachtluchten is een kans voor de regio*. Geraadpleegd op 16 februari 2019 van <https://www.rtvooost.nl/nieuws/307479/Directeur-Twente-Airport-Vrachtluchten-is-een-kans-voor-de-regio>.
- Rust, A. (2011). *Kernsportplan Hippische Sporten 2011-2016 in Provincie Noord-Brabant*. Den Bosch: provincie Noord-Brabant.
- Schipper, A., Schipper, M. & Schipper, N. (2010). *Adviesrapport Hippisch Twente op Olympisch niveau*.
- Sectorraad Paarden (z.d.). *Nederland Paardenland*. Ermelo: Sectorraad Paarden.
- Sectorraad Paarden (2011). *Gids voor Goede Praktijken*. Ermelo: Sectorraad Paarden.
- Smit (2016). Op bezoek bij Equestrian Centre De Peelbergen. *In De Strengen*, 4 maart 2016, 30-37.
- Straus, H. (2016, 1 maart). *Limburg land van paarden*. Limburgs Dagblad.
- Tettero, M. (2017). Eerste schatting: 40.000 bezoekers CSI Twente in Geesteren. *Tubantia*, 9 juli 2017.
- Top Cluster Pferd (2014). *Wirtschaftsfaktor „pferd“*. *Potenziale und entwicklungsperspectiven in der EUREGIO*.
- Verbeek, M. (2017). *Een duurzame toekomst voor de omgeving van de voormalige luchtmachtbasis*. *Doelen en voorstel vervolgt*. Goor: Marb Consultancy.
- Verstraelen, J. (2017, 20 oktober). Peelbergen blijft vernieuwen. *Dagblad De Limburger*.
- VNG & Sectorraad Paarden (2014). *De paardenhouderij en het omgevingsrecht*. Ermelo: Sectorraad Paarden.
- Wicker, P., Breuer, C. & Pawlowski, T. (2010). Are sports club members big spenders? Findings from sport specific analyses in Germany. *Sport Management Review*, 13, pp. 214-224. Elsevier.
- Zeekaf, M. (2019, 14 januari). *Equestrian Centre De Peelbergen* (presentatie bijeenkomst ECdP). Horst aan de Maas.
- ZKA (2012). *Samenvatting Paardensportonderzoek 2011. Profiel, gedrag en behoeften Nederlandse paardensporters, ex-paardensporters en geïnteresseerden in de paardensport*. Breda: ZKA Consultants & Planners.

Bijlage 1 Brief vertegenwoordigers hippische topsport

College van gedeputeerde Staten van Overijssel
Postbus 10078
8000 GB Zwolle

12 juni 2018.

Geachte college,

Graag vragen wij uw aandacht voor het volgende:

Als vertegenwoordigers van de hippische topsport binnen onze provincie hebben wij de afgelopen periode op een aantal momenten onderling overleg gevoerd. Van diverse kanten is er vanuit onderzoek de afgelopen jaren gewezen op de betekenis van de hippische sector voor Overijssel en het Duitse grensgebied. Met name de regio Twente was lange tijd toonaangevend op hippijs gebied. Van de 1,3 miljard hippijs gerelateerde omzet in Nederland komt ca. 400 miljoen uit de regio Twente, samen met het Duitse achterland bedraagt de omzet meer dan 1,4 miljard. Opgemerkt dient te worden dat de successen uit het verleden evenwel geen garantie bieden voor de toekomst. De ontwikkelingen in de hippische wereld staan niet stil. Hier zijn we ons terdege van bewust. We ontkomen er niet aan na te denken over de basisvoorwaarden voor deze sector voor Overijssel.

Niets doen is daarom geen optie. Bij onze oosterburen is in het noorden van het land een eens welvarende sector op deze wijze bijna volledig verdwenen. Het kan ook anders. Illustratief is in dit verband de ontwikkeling die zich voltrokken heeft in het zuiden. Daar hebben de investeerders en de provincie de kansen van de sector onderzocht. En vervolgens de handen ineengeslagen om op bedrijfstakniveau wedstrijden, evenementen, stoeterijen, opleidingen en handel te ondersteunen. De Peelbergen is voor dat deel van het land een belangrijke stimulans geweest. Hiermee is een belangrijke impuls gegeven aan de hippische bedrijvigheid in deze regio.

De situatie in Overijssel is voor ons een 'wake up call'. We moeten nadenken over de toekomst. Dit is geen eenvoudige opgave. Vanuit de hippische wereld moeten we bereid zijn om over onze schaduw heen te springen, de versnippering tegen te gaan en de gemeenschappelijkheid op te zoeken. Daarbij moet ook gedacht worden aan een coproductie met de grotere hippische (topsport) events als de Military in Enschede-Boekelo en het CSI in Geesteren. De plannen om te komen tot een Nationaal Hippisch Centrum, te denken valt aan een soort Thialf, in de nabijheid van de voormalige vliegbasis Twente kunnen in dit verband als katalysator dienen. Maar er zijn goede redenen om voor een bredere benadering te kiezen. Daarom van onze kant een pleidooi om de hippische bedrijfstak in de meeste ruimte zin te omarmen. Het gaat om een bedrijfstak met een hoog MKB-gehalte met substantiële nationale - en internationale handel en topsport. Een hoogwaardige bedrijfstak die ook een rol vervult in de breedte- en gehandicapensport en zeer nauw verweven is met de agro-foodsector. Maar ook een bedrijfstak die unieke banenkansen biedt op het gebied van onderwijs, research en veterinaire activiteiten. Kortom, we hebben het hier over een 'sociaaleconomische kanskaart' die we niet onbenut zou moeten laten.

Wij vragen uw college ons te ondersteunen bij het scherp krijgen van deze kanskaart. Het spreekt voor zich dat dit een aangelegenheid is waarbij ook de regio Twente betrokken dient te worden. Wij horen graag of u samen met ons de relevantie van onze bedrijfstak onder ogen wilt zien. Wij zijn graag bereid om een en ander nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Gert Jan Bruggink, Stal Het Oosterbrook, De Lutte

Jeroen Dubbeldam, Stal de Sjiem, Weerselo

Willem Greve, Willem Greve Sporthorses, Markelo

Daan Horn, De Wiemselbach, Ootmarsum

Hans Horn, De Wiemselbach, Ootmarsum

Marc Houtzager, Stal Houtzager, Kayser, Rouveen

Wim Schröder, BWG Stables, Tubbergen

Ben Schröder, BWG Stables, Tubbergen

Gerco Schröder, BWG Stables, Tubbergen

Robert Vos, Training/handelsstal Robert Vos, Wierden

Secretariaat Bureau Maartje Lanooy

info@maartjelanooy.nl

Bijlage 2 Geïnterviewden

Tabel b2.1 Geïnterviewde personen, in alfabetische volgorde

Naam	Functie
Gert-Jan Bruggink	Eigenaar Stal Het Oosterbrook BV
Theo de Bruijn	Directeur IAA Stedenbouw en Landschap
Theo Cox	Projectleider gebiedsontwikkeling bij Gemeente Horst aan de Maas
René de Heer	Wethouder en locoburgemeester gemeente Zwolle
Emile Hendrix	Eigenaar Stal Hendrix & bestuurslid KNHS
Arie Hoogendoorn	Dierenarts
Harry Kuipers	Kuipers Logistics
Frank Laenen	General Manager Equestrian Centre de Peelbergen
Henk Lemmen	Accountmanager HID Rabobank Horst Venray
Hans Lodewijks	Bestuurslid KNHS-recreatie & bestuurslid Hippisch Platform Overijssel
Anita Marx	Beleidsmedewerker cluster Cultuur, team sport en actieve leefstijl provincie Limburg
Laurens Meynaerts	Managing Director Sentower Park
Jacob van Olst	Directeur Landschap Overijssel
Marijke de Rossi	Manager financiën Sentower Park
Ken Ruysen	Event Manager Sentower Park
Dirk van Santvoort	Directeur Van Santvoort Makelaars
Frans van Santvoort	Directeur Van Santvoort Architecten
Maaïke Schaepers-Arends	Ontwikkelingsmanager gemeente Enschede
Egbert Schep	Eigenaar Stal Schep & bestuurslid KWPN
Cissy Schuring	Manager Limburg Paardensport
Raymond Strikker	Directeur-eigenaar Landhuishotel & Restaurant De Bloemenbeek
Martin Verbeek	Eigenaar Marble Consultancy
Robert Zandstra	Voorzitter Military Boekelo-Enschede
Marco Zeekaf	DGA Meldon Plastics BV

Bijlage 3 Aantal vestigingen organisaties naar provincie

Tabel b3.1 Vestigingen van organisaties categorie paardensport en maneges (SBI 93125) naar provincie in de periode 2007–2018 (in absolute aantallen)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*
Gelderland	210	230	230	240	250	270	270	275	275	275	280	305
Noord-Brabant	240	260	260	260	255	260	270	265	275	260	270	285
Zuid-Holland	190	190	165	170	175	185	180	180	190	195	205	225
Noord-Holland	160	165	155	165	170	180	175	180	190	190	190	200
Limburg	135	135	125	125	120	130	135	145	145	150	165	180
Overijssel	115	115	115	110	115	120	135	140	135	135	140	145
Friesland	95	95	95	95	110	110	115	110	110	105	110	115
Utrecht	90	95	90	90	90	100	95	95	100	100	100	105
Drenthe	75	75	80	75	80	80	85	90	95	95	90	95
Groningen	55	55	50	60	65	65	60	65	65	65	65	70
Zeeland	40	45	45	50	55	55	55	55	50	50	50	55
Flevoland	25	25	25	25	25	30	30	30	30	30	30	30
Nederland	1.430	1.490	1.435	1.470	1.515	1.590	1.615	1.630	1.660	1.645	1.695	1.805

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Voorlopige cijfers

Tabel b3.2 Vestigingen van organisaties categorie paardenfokkerij (SBI 0143) naar provincie in de periode 2007–2018 (in absolute aantallen)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*
Noord-Brabant	265	275	295	240	225	225	240	260	255	290	300	315
Gelderland	205	210	220	195	185	175	180	200	210	235	255	235
Overijssel	95	105	105	110	105	110	110	120	130	150	175	175
Friesland	70	80	85	85	90	95	105	110	105	115	125	130
Noord-Holland	75	80	90	90	70	70	70	80	85	90	115	125
Limburg	120	125	125	110	95	90	105	115	110	120	105	115
Drenthe	70	75	80	80	75	70	80	80	80	95	105	110
Zuid-Holland	60	60	60	55	55	60	70	65	75	80	90	95
Utrecht	50	55	50	45	40	35	45	50	50	60	65	65
Groningen	25	35	30	35	25	25	25	25	30	35	40	45
Zeeland	25	30	30	30	25	25	25	25	30	30	30	30
Flevoland	10	10	15	10	10	10	10	10	10	15	15	15
Nederland	1.075	1.135	1.185	1.090	995	990	1.060	1.145	1.175	1.315	1.420	1.455

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Voorlopige cijfers

Bijlage 4 Aantal paarden en pony's

Tabel b4.1 Paarden en pony's volgens landbouwtelling in de periode 2016–2018 (in absolute aantallen)

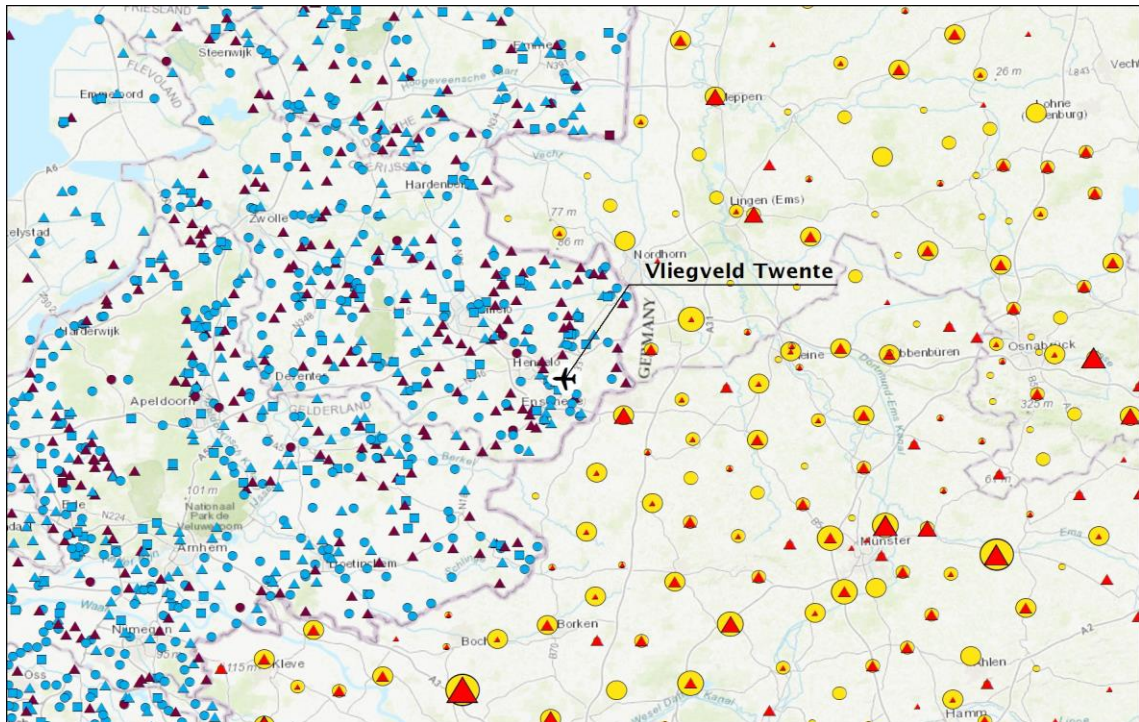
	Aantal			Aantal per 100.000 inwoners			
	2016	2017	2018*	2016	2017	2018*	%Δ '16-'18
Friesland	8.223	8.331	8.429	1.273	1.288	1.302	2
Drenthe	4.377	4.641	4.849	896	944	985	10
Gelderland	15.157	16.115	16.762	745	787	814	9
Overijssel	8.815	8.750	9.319	770	762	809	5
Noord-Brabant	15.970	17.118	16.651	639	681	659	3
Limburg	6.150	6.618	6.996	551	592	626	14
Zeeland	1.924	2.021	2.238	505	530	585	16
Groningen	3.103	3.074	3.148	532	527	540	2
Utrecht	4.714	4.739	4.566	370	369	352	-5
Flevoland	1.153	1.126	1.092	285	276	265	-7
Noord-Holland	6.238	6.469	6.629	224	230	234	5
Zuid-Holland	6.489	6.572	6.844	179	180	186	4
Nederland	82.313	85.574	87.523	485	501	509	5

Bron: CBS, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Voorlopige cijfers

Bijlage 5 Bedrijvigheid in Nederland en Duitsland

Figuur b5.1 Ondernemingen, stichtingen en verenigingen in Nederland en verenigingen en bedrijven in Duitsland in 2019

Bron Kamer van Koophandel, februari 2019/FNverlag, februari 2019. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Toelichting bij figuur

Figuur b5.1 is een uitbreiding van figuur 2.4 met de Duitse verenigingen en bedrijven die aangesloten zijn bij de Deutsche Reiterliche Vereinigung (FN) als toevoeging. Door de verschillende registratie van postcodes, zitten er verschillen tussen de Nederlandse en Duitse punten op de kaart. In Nederland geeft elke punt een onderneming, stichting of vereniging weer, afhankelijk van de vorm van de punt en de kleur. In Duitsland geven de driehoeken de bedrijven en de cirkels de verenigingen weer. Hoe groter de driehoek of cirkel, hoe meer bedrijven of verenigingen op deze postcode geregistreerd staan. Doordat de postcode in Duitsland op een groter gebied betrekking heeft dan in Nederland, lijkt het daarom op het oog dat de bedrijvigheid in Duitsland meer verspreid is dan in Nederland, maar aan de grootte van de punten in Duitsland is te zien dat dat niet voor elk gebied zo is.

Bijlage 6 Internationale paardensportevenementen

Tabel b6.1 Aantal internationale paardensportevenementen in Nederland in de periode 2012–2019

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Limburg	5	3	5	4	8	15	23	19
Noord-Brabant	12	16	16	16	22	20	9	13
Gelderland	4	4	7	8	9	10	10	11
Overijssel	8	10	8	7	9	8	9	9
Drenthe	1	1	1	0	0	3	4	4
Groningen	3	3	3	3	3	3	3	4
Noord-Holland	2	2	2	2	1	2	2	2
Utrecht	3	3	2	2	2	2	2	2
Flevoland	0	0	0	1	1	1	1	1
Zeeland	0	0	1	1	1	1	1	1
Zuid-Holland	1	1	1	1	1	1	1	1
Friesland	3	3	3	3	3	2	2	0
Nederland	42	46	49	48	60	68	67	67

Bron: FEI, 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

*Aankomende evenementen

Tabel b6.2 geeft een beeld van de negen evenementen die in 2019 in Overijssel plaatsvonden.

Tabel b6.2 Internationale paardensportevenementen in Overijssel in 2019

Locatie	Evenementen
Boekelo	CCIO4*-NC-L
Geesteren	CSI1*, CSI2*, CSIO5*-NC EUD1, CDI3*, CDIO3*-NC
Mariënheem	CSI1*, CSI2*, CSIYH1*
Ommen	CSI1*, CSI2*, CSI3*
Tubbergen	CSI1*, CSI2*
Wierden	CSIOCh, CSIOJ, CSIOp, CSIOY
Wierden	CSI1*, CSI2*, CSIYH1*
Wierden	CSI1*, CSI2*, CSIYH1*
Zwolle	CSI1*, CSI3*, CSIYH1*

Bron: FEI, 2018, Lanooy (persoonlijke communicatie 4 mei, 2019). Bewerking: Mulier Instituut.

Bijlage 7 Casestudie: Equestrian Centre de Peelbergen

Nood aan paardenaccommodatie

Verkoop De Leistert

De kiem van het proces dat heeft geleid tot de realisatie van ECdP in Kronenberg - een kerkdorpje in de gemeente Horst aan de Maas - ligt in Roggel (gemeente Leudal). In 1989 zag daar Hippisch (indoor)centrum De Leistert het daglicht. De ondernemers van De Leistert hebben het bedrijf ontwikkeld tot een betekenisvolle speler in de hippische (evenementen)markt. Er is een groot (internationaal) netwerk opgebouwd en er is een stevig trackrecord van hippische evenementen verwezenlijkt (o.a. Concours Hippique Midden Limburg, CSI Roggel). Een succesfactor van De Leistert was de onafhankelijkheid van de accommodatie: elke ruiter, fokker en vereniging was welkom. Medio 2012 is de bedrijfsvoering van De Leistert beëindigd: de grond is door de ondernemers verkocht aan een verblijfsrecreatief bedrijf dat grensde aan het terrein van De Leistert en de wens had om op het hippische terrein uit te breiden. Met het wegvallen van hippisch centrum De Leistert ontstond een gapend gat in de (Limburgse) paardensector.

Personen in de Limburgse paardensector zagen hierdoor een bedreiging op zich afkomen: door het wegvallen van De Leistert verdween een belangrijke ontmoetingsplaats voor de sector. Ruiters en handelaren die in Limburg (en Zuidoost-Brabant) goed vertegenwoordigd zijn (zie box 3.1) zochten naar een alternatief voor De Leistert, dat ze onder andere in België vonden. Dit schaadde niet alleen de Limburgse paardensector, maar ook de provinciale economie. Het gevoel heerste dat een nieuwe hippische accommodatie een absolute voorwaarde was voor een Limburgse paardensector met een zonnig toekomstperspectief.

Om dit tijt te keren, namen ondernemers uit de Limburgse paardensector - waaronder het ondernemersechtpaar Verdellen van De Leistert - het initiatief om te verkennen of het mogelijk was om een nieuwe hoogwaardige multifunctionele hippische accommodatie in Noord-Limburg te bouwen. De kennis, ervaringen en netwerk die de voormalige eigenaren van De Leistert meebrachten, bleken daarbij van niet te onderschatten waarde.

Locatie en faciliteiten

Sector slaat handen ineen

De 'kopgroep' van Limburgse (hippische) ondernemers die de mogelijkheden voor realisatie van een nieuwe hippische accommodatie zochten, hadden een concept van een hoogwaardige accommodatie voor ogen die een belangrijke spil zou moeten worden voor de Europese hippische sector. Met name voor hippische evenementen, trainingen en handel. Pas later, na afstemming met overheden, kwam daar de recreatieve sport nadrukkelijk bij (zie hierna). Bijzonder aan de groep personen die zich oriënteerde op een nieuwe accommodatie was dat zij bedrijven vertegenwoordigden die deels ook concurrent van elkaar zijn. Deze bedrijven - waaronder gerenommeerde Limburgse handelsstallen - waren in staat om naast het eigen belang ook naar het gedeelde belang te kijken en de handen ineen te slaan. De tien bedrijven die de 'kopgroep' vormden waren Hendrix Trading BV, Paardenkliniek Venlo BV, Stal Joppen, Stal Ger Poels, Stal Thijssen BV, Van Asten & Nyberg Equestrian BV, Roggel Onroerend Goed BV, Stal Anthonis, HAVENS NV, Stal Brouwershof BV. Elk bedrijf heeft 100.000 tot 500.000 euro in de nieuwe locatie geïnvesteerd.

Het aantal founders is gaandeweg uitgebreid. Per februari 2019 wordt op de website van ECdP melding gemaakt van 39 founders en vijf co-founders. Hieronder bevinden zich naast de handelsstallen gerenommeerde ondernemingen zoals VDL, Neptunes Structures en Emmers Equestrian. Ongeveer de helft van de founders (waaronder ook Belgische) is actief in de hippische sector.

Box b7.1

In Nederland zie je twee gebieden met een hoge concentratie van stallen en hippische activiteiten. Naast Twente is dat Zuidoost-Nederland.

Bron: Marco Zeekaf (bestuurslid en investeerder ECdP) in: Smit (2016).

Locatie: Park De Peelbergen

Na verkenningen bleek Kronenberg, een kerkdorp in de gemeente Horst aan de Maas, een passende locatie. Paardensport is diepgeworteld in de gemeente en met bekende ruiters in de buurt was er al de nodige activiteit. Meer specifiek is gekozen voor het gebied 'Park De Peelbergen'. Doelstelling van de ontwikkeling van Park De Peelbergen, zoals verwoord in het bestemmingsplan, is: het in samenhang invulling geven aan de ontwikkeling van nieuw bosgebied en nieuwe recreatieactiviteiten op een zodanige wijze dat deze elkaar wederzijds stimuleren én dat hiermee een verbetering van de milieuomstandigheden van het gebied bereikt wordt (BRO, 2006).

Voor de locatiekeuze en realisatie is een lange adem nodig geweest. De 'kopgroep' heeft meerdere perioden van impasse en tegenslag weten te doorbreken. In de omgeving was men in eerste instantie wat terughoudend, mede vanwege de grootte van de accommodatie en de onzekerheid die dat met zich meebrengt. De scepsis in de omgeving is mede gevoed door berichtgeving in de media. Voordat de definitieve plannen werden vastgesteld, zijn verschillende plannen in de media breed uitgemeten. Dit zorgde voor onduidelijkheid en vragen en ondermijnde een verbreding van het lokale draagvlak.

Functies en voorzieningen

ECdP is in november 2015 geopend en de officiële opening vond in het voorjaar van 2016 plaats. ECdP is een accommodatie die voorziet in de behoeften van de actuele regionale, nationale en internationale paardensector.

Het centrum beschikt over de volgende functies:

- Organisatie van wedstrijden en trainingen.
- Opleiding en training van paarden.²⁸
- Onafhankelijke ontmoetingsplaats voor paardenhandel.
- Restaurant.

Deze functies worden vervuld met een reeks van voorzieningen (zie box b6.1).

²⁸ Groepen ruiters, bijvoorbeeld uit Scandinavië, verblijven in de zomer en winter graag op een locatie die (qua weer) beter voor paard en ruiter is dan de eigen locatie. ECdP blijkt ook een goede uitvalsbasis te zijn voor niet-Europese ruiters die deelnemen in het Europese wedstrijdscircuit. Grote groepen personen die in de hippische sector actief zijn, zijn 'nomaden'.

Box b7.2

Voorzieningen ECdP

- Indoorpiste 120 x 40 meter.
- Twee indoorpistes 75 x 35 meter.
- Grote kantine met restaurant.
- Vergaderzalen.
- Twee hoofdpistes zand outdoor 100 x 50 meter.
- Twee warm-up pistes 90 x 30 meter.
- Twee grote graspistes
- Faciliteiten voor verzorging²⁹
- Parkeerterrein voor 600 auto's.
- Parkeerterrein voor 150 vrachtwagens.³⁰
- 600 tijdelijke stallen.³¹

Bron: Smit (2016) & persoonlijke interviews.

De accommodatie is doelbewust symmetrisch opgezet. Ook de twee indoorpistes zijn - los van de kleur - identiek. Hierdoor is er geen 'eerste keus' en 'tweede keus' bij het gebruik/verhuur van een indoorhal. Als gevolg van de opzet en de omvang kunnen op ECdP meerdere evenementen tegelijkertijd worden georganiseerd.

Ofschoon er veel moois is gerealiseerd, zijn ook kanttekeningen aan het licht gekomen. Er is geen permanente tribune of voldoende plek om een tijdelijke ruime tribune te bouwen. De outdoorpistes hadden groter mogen zijn en een hindernisopslag buiten was eveneens wenselijk geweest. Verder is de afstand tussen de parkeerplaats voor bezoekers en ECdP aan de lange kant.

In 2017 is tussen de twee outdoorpistes een overdekt paviljoen met glazen wanden gebouwd. Hierdoor kunnen bezoekers ook bij natte en koude weersomstandigheden comfortabel de activiteiten op de twee pistes bekijken.³²

De ambities rond het organiseren van evenementen zijn groot. Er is volgens ECdP voor 2019 een volle wedstrijdkalender gepland waaronder zestien internationale evenementen in vier verschillende disciplines en een kerstconcorso. Naast veertien internationale springconcoursen, is er tevens plaats voor menbers, eventers en paradessuurruiters. Bijzonder zijn de voorbereidingen voor een 4-sterren

²⁹ Zoals longecirkels en stapmolens.

³⁰ Met 150 punten voor stroom en water.

³¹ Het plan is om circa 575 permanente evenementenstallen te realiseren. Sommigen voorzien dat dit aantal op termijn voor ECdP niet kan voorzien in de vraag.

³² Founder Van Grunsven Groep werd de mogelijkheid geboden voor de bouw te offren. Omdat een offerte van een ander bouwbedrijf financieel aantrekkelijker was, is het andere bedrijf de opdracht gegund. Dit toont aan dat founders kansen krijgen bij doorontwikkeling, maar dat zij geen monopoliepositie kunnen bedingen.

evenement in 2019. Als dat goed uitpakt wordt bij ECdP ook voorzichtig al gedacht aan de organisatie van een 4-sterren evenement in 2020 of 2021. In 2019 zijn reeds twee 3-sterren CSI's georganiseerd.

ECdP bedient een internationale markt. Dat neemt niet weg dat ook de breedtesport een plek heeft gekregen. Limburgse paardenverenigingen in Leunen en Merselo huren bijvoorbeeld pistes voor het organiseren van hun eigen concours.

Bij ECdP zijn naast paardenactiviteiten ook andere (indoor)activiteiten mogelijk omdat één piste een betonnen ondervloer heeft. Volgens ECdP kunnen daardoor ook beurzen, symposia en concerten georganiseerd worden. Daarnaast tonen autobedrijven interesse in shows bij ECdP. Ten opzichte van reguliere indooraccommodaties zonder zand (o.a. Brabanthallen in Den Bosch) is de concurrentiepositie van ECdP niet altijd evident omdat er een kostenpost is verbonden aan het verwijderen en weer terugplaatsen van het zand en die aan de verhuurder wordt doorberekend. Bovendien wordt het multifunctioneel gebruik belemmerd doordat water- en bierleidingen daarvoor - achteraf bezien - niet overal op de ideale plaats zijn neergelegd.

Sinds november 2015 heeft ECdP een eigen paardensportvereniging: paardensportvereniging De Peelbergen. Die club telde in 2018 2.200 leden uit veertig landen.

Er vindt bij ECdP geen registratie van het aantal bezoekers bij evenementen plaats. Hierdoor is er geen helder beeld van de animo voor de evenementen en van de economische en sociaalmaatschappelijke impact op de gemeente en de regio. Gevraagd naar schattingen zijn er volgens ECdP gemiddeld 3.000 toeschouwers bij een CSI-wedstrijd en gemiddeld 250 toeschouwers voor nationale wedstrijden. Uitgaande van 14 CSI's en 80 nationale wedstrijddagen per jaar zijn er volgens ECdP circa 62.000 evenementenbezoeken per jaar. In oktober 2017 zijn er sinds de opening circa 100.000 paarden geweest (Verstraelen, 2017).

Grandorse

ECdP is gevestigd in een hippische zone. Sinds 2017 heeft dat gebied de naam Grandorse.³³ Met deze naam beoogt de gemeente Horst aan de Maas het gebied internationaal beter te kunnen vermarkten. Grandorse omvat behalve ECdP tien kavels voor paardenhouderijen en een evenemententerrein. De ambitie ligt er niet om: de inzet is dat Grandorse wordt gezien als het 'Wellington van Europa'.

Op Grandorse is ook de realisatie van een commerciële zone beoogd. Emmers Equestrian is in 2018 gestart met de bouw van een winkel van 1.200 m² die eind 2019 de deuren moet openen. Het is de eerste vestiging in die commerciële zone waar plaats is voor acht bedrijven (zoals o.a. een dierenkliniek en een hoefsmid).

Beoogd wordt om in 2020 een particuliere paardenschool - een internaat met een post-hbo-opleiding - op Grandorse te realiseren (maximaal 25 cursisten per jaar, kosten 25.000-100.000 euro per jaar). Business Universiteit Nyenrode was eind 2018 in beeld om dit tweejarig opleidingstraject mede vorm te geven. Met deze ontwikkeling wordt gepoogd in te spelen op het tekort aan deskundig personeel op onder andere het gebied van evenementenorganisatie, management en paardenverzorging. Ook HAS Hogeschool Venlo en Citaverde College Roermond zijn voornemens aan deze ontwikkeling bij Grandorse

³³ Grandorse is afgeleid van de woorden grand, horse en endorse.

bij te dragen (Janssens, 2018). Vanuit de lokale politiek gaan stemmen op om die opleidingen op termijn te laten verhuizen naar Grandorse dat zo (ook) een epicentrum voor hippische kennisonwikkeling en -ontsluiting kan worden.

Tot slot zijn veel voorbereidingen getroffen voor de bouw van een equiduct over de Peelstraat. Daardoor hoeft die straat, die dwars door Grandorse loopt, tijdens outdoor-evenementen niet meer te worden afgesloten waardoor overlast wordt gereduceerd. Die brug moet 6,5 meter breed en 30 meter lang worden en het gebied met de outdoorpistes en het gebied voor mensen en eventing met elkaar verbinden. De voorziening wordt zo gebouwd dat het bij evenementen ook als hindernis kan dienen.

Organisatie, financiering en omzet

Organisatie

In de vorm van een besloten CV is een fonds ontwikkeld dat eigenaar is van het onroerend goed van ECdP. De hippische accommodatie wordt geëxploiteerd door een andere rechtspersoon, namelijk ECdP Exploitatie BV. Een derde rechtspersoon - Stichting ECdP - is als beherend venoot verantwoordelijk voor de leiding van het fonds en is (enig) aandeelhouder van ECdP Exploitatie BV. Het stichtingsbestuur, waarin verschillende disciplines zijn vertegenwoordigd en dat ook personen buiten de hippische sector telt, acteert zoveel mogelijk onafhankelijk. Het onroerend goed wordt door het fonds verhuurd aan ECdP Exploitatie BV. Door middel van obligaties en/of participaties kan in het fonds worden geïnvesteerd. Voor beide investeringsvormen geldt een ondergrens van 100.000 euro. Voor het obligatiefonds geldt een maximaal cumulatief rendement van 4 procent per jaar. In het geval van het participatiefonds is dat 6 procent (Beurskens, 2019).

Bij ECdP zijn twaalf fte en 75 oproepkrachten actief (veelal voor het restaurant/catering, want dat is niet uitbesteed). Er zijn geen vrijwilligers actief bij ECdP. De reden die daarvoor wordt aangegeven is dat vrijwilligers vaak al druk genoeg zijn met de vrijwilligerstaken bij de eigen (hippische) vereniging. Het is voor ECdP, maar ook voor dag- en verblijfsattracties in de regio, geen gemakkelijke opgave om voldoende personen te vinden die laaggeschoold werk (o.a. horeca) kunnen verrichten. ECdP is in staat geweest om dit probleem gaandeweg op te lossen, onder andere door in te zetten op onderlinge saamhorigheid en leuke extraatjes. Andere bedrijven in de regio kampen naar verluidt met structurele tekorten, leidend tot voortdurende onderbezetting en een serieuze rem op de bedrijfsvoering. Deze ontwikkeling toont aan dat het creëren van werk (voor laaggeschoolden) niet automatisch betekent dat daar ook mensen voor te vinden zijn.

De gemeente Horst aan de Maas en de provincie kwamen overeen dat de provincie subsidie verleent aan ECdP waarbij de gemeente - ondersteund door andere organisaties zoals het Huis voor de Sport en Limburg Paardensport - zorg dient te dragen voor het realiseren van ambities op het gebied van talentontwikkeling en breedtesport. Dit betreft het bevorderen van betrokkenheid en draagvlak bij organisaties in de Limburgse paardensector (o.a. verenigingen en evenementenorganisatoren), zorgdragen voor (boven)regionale afstemming met andere hippische regio's in Nederland en het buitenland (België en Duitsland) en het borgen van veiligheid en *fair play*. De gemeente is eigenaar van de grond. De provincie financierde de bijdrage met Essent-gelden en roemde de investeringsbereidheid, de proactieve houding en de eensgezindheid bij de initiatiefnemers.

Een drijvende kracht achter de Limburgse paarden(sport)ambities zijn de vijftien publieke en private partners die zijn verenigd in Limburg Paardensport. Samen met stakeholders uit de Limburgse

paardensector werkt het consortium aan de uitvoering van het Limburgs Paardensportplan (Ernes & Rensen, 2010; provincie Limburg, 2010). De ambitie is om de positie van Limburg als dé paarden(sport)provincie te versterken. Het Limburgs paardensportplan is in 2011 op initiatief van en onder auspiciën van de provincie, de LLTB, Huis voor de Sport Limburg, Topsport Limburg en KNHS Regio Limburg opgesteld, in samenwerking en afstemming met de sector. Omdat Limburg Paardensport in 2014 het daglicht zag heeft de stichting weinig betrokkenheid kunnen tonen bij de voorbereidingen en het realiseren van ECdP (wel zijn enkele bestuurders van de stichting investeerders in ECdP). Daarentegen heeft Limburg Paardensport wel een belangrijke rol vervuld bij de doorontwikkeling van ECdP.

Maneges en paardensportverenigingen nabij Grandorse reageren verschillend op de ontwikkelingen 'in hun achtertuin'. Door de realisatie van ECdP zijn maneges en verenigingen verdwenen. Proponenten van de ontwikkeling van Grandorse geven daarbij aan dat die maneges en verenigingen onvoldoende in staat zijn geweest om 'mee te gaan in de ontwikkeling' en 'allianties te smeden'. Aan de andere kant zijn er verenigingen en maneges die de vruchten van de dynamiek van Grandorse hebben kunnen plukken. Dat kan zich uiten in het huren van de goede voorzieningen bij ECdP. Ook zijn er Limburgse hippische actoren (o.a. in Nuth) die los van de ontwikkeling in Grandorse in de eigen gemeente een positieve ontwikkeling hebben weten te realiseren. Deze partijen worden geduid met 'lokale hippische koplopers'. Om brede steun voor Grandorse te stimuleren én de lokale koplopers een duw in de rug te geven, steunt de provincie niet alleen Grandorse, maar óók die lokale koplopers (financieel). Ook andere ervaringen laten zien dat het podium groot genoeg is voor andere gemeenten naast Horst aan de Maas. De gemeente Venray gaat mee in de nieuwe dynamiek en sponsort een concours dat bij ECdP wordt georganiseerd en via advertenties en billboards prominent zichtbaar is.

De realisatie van ECdP ging voor indoor- en outdoorpaardenaccommodaties in Belgisch Limburg niet onopgemerkt voorbij. Sentower Park (in Opglabbeek), Azelhof (in Lier) en Het Warredal (in Neeroeteren) vinden in ECdP een concurrent. Op dagen dat bij ECdP een groot evenement wordt georganiseerd, hebben de (gerenommeerde) Belgische accommodaties minder deelnemers aan de evenementen die zij organiseren. Dat geldt andersom ook. Tegenover dat nadeel staan ook voordelen: concurrentie zet de verhoudingen in de markt op scherp wat de noodzaak om te excelleren aanjaagt. Tevens heeft de realisatie van ECdP de hele regio een impuls gegeven waar óók de accommodaties in de regio baat bij hebben. Bovendien stemmen accommodaties de evenementenkalenders zoveel mogelijk op elkaar af én zoeken zij naar synergie om gezamenlijk tegenwicht te bieden aan concurrerende Europese concoursen. ECdP en Sentower Park hebben samen een Spring Tour ontwikkeld waarbij in het voorjaar eerst twee weken wordt gesprongen bij ECdP en vervolgens aansluitend twee weken bij Sentower Park (het is een uur rijden met de auto van Horst aan de Maas naar Opglabbeek). Ruiters uit binnen- en buitenland kunnen niet alleen met een aantrekkelijk programma en hoogstaande faciliteiten tot deelname worden verleid, ook het prijzengeld speelt een rol. De prijzenpot voor Spring Tour bedraagt 325.000 euro.

Financiering en omzet

In het proces van de realisatie van ECdP was het doel om 4 miljoen euro aan investeringen bij het (hippische) bedrijfsleven op te halen. De investeringen door de gemeente Horst aan de Maas bedragen 9,5 miljoen euro en die van de provincie Limburg 2,9 miljoen euro. In de exploitatie is voorzien in verdere facilitering in het gebied, inclusief opgaven voor natuurcompensatie. Hiervoor is een bedrag van 4 miljoen euro gereserveerd (Mooren-Janssen, persoonlijke communicatie 19 maart 2019). De overheid maakte het gebied klaar voor bedrijven door onder andere de aanleg van wegen, ruiterspaden en elektriciteit. De gemeente verwacht een aanzienlijk deel van de investering terug te zien door

opbrengsten van de kavelverkoop en van de economische spin-off van de gebiedsontwikkeling (Hallo Horst aan de Maas, 2014).

De omzetontwikkeling van ECdP verloopt voortvarend. Dat bleek niet vanzelfsprekend: een accommodatie bouwen is in vergelijking met het ontwikkelen van een gezonde exploitatie en financiële positie relatief makkelijk. In de prospectus uit 2013 is voor 2018 een omzet van 2,2 miljoen euro begroot. In 2018 is ruim het dubbele van de geprognosticeerde omzet gerealiseerd: 4,5 miljoen euro, grotendeels verkregen uit opbrengsten van CSI-wedstrijden (Zeekaf, 2019).

Ontwikkeling Grandorse

Grandorse telt in totaal elf kavels, in grootte variërend van 3 tot 6 hectare. Prijzen lopen uiteen van circa 5 tot 10 miljoen euro. Per januari 2019 zijn drie kavels verkocht (naast ECdP aan een Nederlands, Taiwanees en aan een Turks hippisch bedrijf), is voor vier kavels een mondelinge overeenkomst gesloten en zijn er vier nog niet verkocht. Voor sommige kavels bestaan wachtlijsten omdat bedrijven op dezelfde percelen azen. Voor bepaalde kavels wordt verkoop geremd doordat sprake is van langdurige pacht (de grond wordt dan uitgeruild).

Naar verwachting van de betrokken makelaar zijn alle kavels over vijf jaar verkocht en bebouwd. Daarmee dringt de vraag zich op of ECdP en Grandorse achteraf gezien niet nóg groter in omvang hadden kunnen zijn. Vanwege deze ontwikkeling zijn er ideeën om tien extra kavels aan de andere zijde van de Middenpeelweg te realiseren.

De eerste jaren zijn voor ECdP Grandorse positief verlopen; er is verrassend veel gerealiseerd. ECdP heeft een sterke positie verworven in de hippische sector en het centrum vormt een platform waar ondernemers (niet in de laatste plaats de founders en co-founders), politici en anderen elkaar treffen. Daarnaast treedt een positieve wisselwerking op tussen ECdP/Grandorse en andere bedrijven in de nabijheid. Een ponyevenement biedt voor attractiepark Toverland en ECdP bijvoorbeeld kansen om gezamenlijk op te trekken en arrangementen voor deelnemers en bezoekers te ontwikkelen. Ook de banden tussen Grandorse en de KNHS zijn steviger geworden.

Naast de nieuwbouw op de kavels van Grandorse worden bestaande agrarische bedrijven zonder toekomst omgebouwd tot kansrijke hippische bedrijven. Er is voor zover bekend geen informatie beschikbaar over de schaal waarop dit gebeurt.

Sterktes en zwaktes

Sterktes

Er is brede consensus dat ECdP en Grandorse tot op heden kan bogen op veel successen; in relatief korte tijd is veel gerealiseerd. Daar staat tegenover dat er ook lessen zijn geleerd. Hierna staan de relatief sterke en zwakke punten en adviezen kort opgesomd. Successen zijn:

- Het project is gedragen en geïnitieerd door belangrijke private organisaties in de regionale paardensector (veelal handelaren). Deze bottom-up aanpak zorgt voor draagvlak in een belangrijk deel van de sector en heeft de lokale en provinciale overheid ertoe aangezet om óók te investeren. Daardoor is een stevig partnership met overheden gecreëerd waar alle partijen vrijwel dagelijks de vruchten van plukken.

- De faciliteiten zijn nagenoeg optimaal, mede doordat topruiters zijn betrokken bij het ontwerp en de bouw.³⁴
- Er is een onafhankelijk bestuur ingericht waarbij alle disciplines zijn vertegenwoordigd.
- De locatie is goed bereikbaar door de ligging nabij de snelweg en veel (brede) provinciale wegen.
- Zeer betrokken gemeente en provincie.
- Hippische topaccommodaties (met hun evenementen) liggen in de buurt (accommodaties in o.a. Aken, Lanaken, Opglabbeek, Lier en Valkenswaard) (tevens zwakte).
- Er is een hoge concentratie aan handelsstallen in de regio.
- Er is een rijk aanbod van dagrecreatie in de regio (Toverland, Peelse Golf (18-holes golfbaan), Golfhorst (9- en 18-holes golfbaan), De Turfhoeve (restaurant en partycentrum), AC (hotel/restaurant), McDonalds (wegrestaurant) en De Borgh (restaurant/partycentrum)
- Er is een rijk aanbod van verblijfsrecreatie in de regio: Parkhotel Horst, (AC (hotel/restaurant), Het Meerdal (vakantiepark), Park Limburgse Peel (vakantiepark) en De Schatberg (vakantiepark).
- Er zijn zes vliegvelden in de regio: Kempen Airport, Weeze Airport, Düsseldorf Airport, Maastricht Airport, Liège Airport en Eindhoven Airport.
- Er zijn geplande grote projecten in de regio: een nieuw 4-sterren hotel met sauna en casino, uitbreiding van De Schatberg en een nieuw familiehotel bij Toverland met 200 tot (mogelijk) 1.000 kamers.

Zwaktes

Alhoewel ECdP en Grandorse vanuit meerdere opzichten een succesvolle businesscase vormen, zijn er ook punten van aandacht (geweest):

- Procedures voor investeringen in Grandorse verlopen traag. Buitenlandse investeerders die bereid zijn miljoenen euro's te investeren verwachten niet zelden dat zij in korte tijd een kavel kunnen kopen en bouwen. Handhaving van regels en procedures kost tijd vanwege stikstofmaatregelen (wet natuurbescherming) in het geval van nieuwbouw. Ook was het bestemmingsplan niet tijdig gereed zodat niet helder was wanneer met de bouw gestart kon worden. Dit dempt de kansen voor de verkoop van kavels.³⁵
- Met het openbaar vervoer is het gebied niet goed ontsloten. Het dichtstbijzijnde station is station Horst-Sevenum (ook voor intercity's), op circa 5 kilometer afstand. De dichtstbijzijnde bushalte ligt op ruim 1 kilometer afstand. Voor de meeste bezoekers van paardenevenementen in De Peelbergen is dat geen groot euvel omdat de meesten met eigen vervoer komen. Bij andersoortige activiteiten met andere doelgroepen speelt de beperkte bereikbaarheid met het openbaar vervoer de accommodatie wel parten.
- De infrastructuur en bereikbaarheid is weliswaar goed (zie ook hiervóór), maar ook die capaciteit is aan grenzen gebonden. Als de voorzieningen in het gebied op hetzelfde moment veel bezoekers trekken dan ontstaat alsnog verkeerscongestie.
- Achteraf bezien had de publieksparkerplaats dicht bij de ECdP gebouwd dienen te worden. Dan hadden bezoekers vanaf de parkeerplaats minder ver hoeven te lopen. Het was ook handiger geweest om de parkeerplaats aan de andere kant van het complex te bouwen omdat de huidige plek ertoe leidt dat de paden van bezoekers en ruiters elkaar kruisen.

³⁴ Dat leidde o.a. tot logistieke verbeteringen en een vergroting van de accommodatie.

³⁵ Ook is de herkomst buitenlands geld niet altijd te herleiden waardoor bijvoorbeeld witwaspraktijken niet eenvoudig uitgesloten kunnen worden.

- Het gebouw had nog meer ingericht kunnen worden voor multifunctioneel gebruik. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat bier- en waterleidingen anders gelegd had kunnen worden.
- Hippische topaccommodaties (met hun evenementen) liggen in de buurt (accommodaties in o.a. Aken, Lanaken, Opglabbeek, Lier en Valkenswaard) (tevens sterkte).
- De draagkracht van de dakconstructie is beperkt waardoor er binnen niet veel aan het dak gehangen kan worden. Bovendien is het dak waarschijnlijk niet sterk genoeg om zonnepanelen op te bevestigen (dat kan wel op de permanente stallen die gebouwd worden).
- De buitenpistes hadden groter gekund en een hindernisopslag buiten was handig geweest.
- Er is geen permanente tribune en/of een goede mogelijkheid om een tijdelijke tribune met voldoende capaciteit te bouwen.
- Niet alle paardensportverenigingen in de regio (kunnen) profiteren van ECdP en Grandorse en aansluiten bij de ontwikkeling (zoals het huren van pistes voor trainingen). Die verenigingen kampen bijvoorbeeld met een terugloop van deelnemers aan wedstrijden waardoor hun bestaansrecht wordt ondermijnd. Daarnaast zijn er paardensportverenigingen die dankzij de ontwikkelingen in Kronenberg het hoofd niet boven water hebben kunnen houden.
- Er vindt bij ECdP geen registratie van het aantal bezoekers bij evenementen plaats. Hierdoor is er geen helder beeld van de animo voor de evenementen en van de economische en sociaalmaatschappelijke impact op de gemeente en de regio. Gevraagd naar schattingen zijn er volgens ECdP gemiddeld 3.000 toeschouwers bij een CSI-wedstrijd en gemiddeld 250 toeschouwers bij nationale wedstrijden. Uitgaande van 14 CSI's en 80 nationale wedstrijddagen per jaar zijn er volgens ECdP circa 62.000 evenementenbezoeken per jaar.

